

Венцислава Николова-Минкова, Жанета Цонева, Пламен Колев

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО за разработване на дипломна работа

Венцислава Николова-Минкова, Жанета Цонева, Пламен Колев

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО за разработване на дипломна работа

УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО

“ВАСИЛ АПРИЛОВ”

ГАБРОВО, 2024

Рецензент:

доц. д-р Лиляна Русанова, Технически университет – Габрово

© Венцислава Александрова Николова-Минкова – автор, 2024

© Жанета Николаева Цонева – автор, 2024

© Пламен Николов Колев – автор, 2024

Печат: Университетско издателство “Васил Априлов” – Габрово, 2024

ISBN: 978-954-683-703-5

Съдържание:

Въведение.....	стр. 3	
 ГЛАВА ПЪРВА: МЕТОДОЛОГИЧНИ ОСНОВИ		
НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ.....	стр. 4	
Тема 1.1. Същност и особености на научното изследване.....	стр. 5	
Тема 1.2. Методика на научното изследване.....	стр. 8	
Тема 1.3. Подготвителен етап на научното изследване. Избор на тема, обект и предмет на научното изследване. Определяне на цели и задачи.....	стр. 16	
Тема 1.4. Изследователски етап на научното изследване. Набиране и проучване на литературни източници. Провеждане на научното изследване..	стр. 20	
Тема 1.5. Заключителен етап. Организация на написването на дипломната работа. Структура на дипломната работа.....	стр. 25	
 ГЛАВА ВТОРА: РАЗРАБОТВАНЕ НА ДИПЛОМНА РАБОТА		стр. 30
Тема 2.1. Особенности на научното изследване в областта на социалната работа	стр. 31	
Тема 2.2. Особенности на изследователският процес в областта на социалната работа.....	стр. 38	
Тема 2.3. Приложение на методите за научно изследване при разработване на дипломна работа в областта на социалната работа	стр. 44	
Тема 2.4. Подготовка за защита и защита на дипломната работа	стр. 60	
 ГЛАВА ТРЕТА: ВЪТРЕШНИ ПРАВИЛА ЗА РАЗРАБОТВАНЕ И ЗАЩИТА НА ДИПЛОМНА РАБОТА В ТУ-ГАБРОВО.....		стр. 63
Тема 3.1. Правилник за организацията на учебната дейност в ТУ-Габрово ...	стр. 64	
Тема 3.2. Ориентация на студента при избора на конкретна тема за дипломна работа.....	стр. 69	
Тема 3.3. Изисквания към разработване на дипломна работа в ТУ-Габрово ...	стр. 74	
Тема 3.4. Примерни теми за дипломна работа	стр. 76	
 Приложения.....		стр. 82
Използвани информационни източници.....	стр. 87	

Въведение

Дипломирането на студентите от специалност „Социална работа и европейски политики“ при Технически университет – Габрово се осъществява чрез разработване и защита на дипломна работа. Дипломната работа отразява натрупаните от студентите знания в специфична област и е основание за получаване на квалификационна степен „магистър“ по „Социални дейности“.

Катедра „Социални и стопански науки“ при Технически университет – Габрово има богат опит при реализацията на дипломирането посредством дипломна работа. Разработването на дипломна работа е завършващ етап на изследователската дейност на студентите, чрез която те показват не само притежаваните компетенции за набиране и анализиране на информация, но се откроява и техният фокус върху конкретни социални въпроси, свързани с професионалното им развитие и реализация.

Учебното пособие е посветено на уменията, необходими на студентите за организиране, написване и оформяне на дипломната работа, както и подготовката за защита и последващата защита на дипломната работа. Акцентиращ се върху дейността на студентите, което предопределя учебния характер на пособието.

Съдържанието на учебното пособие е подходящо за студенти, изучаващи различни специалности в направление „Социални дейности“, завършващи своето обучение с дипломна работа, поради неговата теоретична и практическа насоченост. Учебното пособие е подходящо и за студенти от други учебни структурни звена на Технически университет – Габрово.

Отделните части на книгата са написани както следва:

доц. д-р Венцислава Александрова Николова-Минкова – глава първа

гл. ас. д-р Жанета Николаева Цонева – глава втора

гл. ас. д-р Пламен Николов Колев – глава втора, тема 2.3, в частта „Интервюто като изследователски метод“ – стр. 50 и 51; глава трета

от авторите

ГЛАВА ПЪРВА: МЕТОДОЛОГИЧНИ ОСНОВИ НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ

ТЕМА 1.1. СЪЩНОСТ И ОСОБЕНОСТИ НА НАУЧНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

В първа тема ще научите:

1. *Какво представлява науката и каква е ролята на научното изследване*
2. *Каква е общата структура на научното изследване*

1. Същност на научното изследване

Изясняването същността на научното изследване налага преди това да се обясни спецификата на друго основно понятие – **наука**.

Науката най-общо се разглежда като „*непрекъснато развиваща се система от знания за обективните закони на природата, обществото и мисленето, получавани и превръщани в непосредствена производствена сила на обществото в резултат от специална дейност на хората*“¹. Тя представлява още сфера на човешка дейност, насочена към систематизиране на съществуващите знания и разкриване на нови знания за природата, обществото и околната среда.

Цел на науката е чрез изследване на законите за природата и обществото, както и въздействието на обществото върху природата да се получат полезни за обществото познания, да се изградят знания за обективния и субективния свят.

Научното изследване представлява конкретно организирания процес, чрез който се събират, обработват и интерпретират данни, подпомагащи изучаването на определен обект (явление или предмет), с цел разкриване на предпоставките и закономерностите за неговото възникване, развитие или преобразуване.

Характерни особености, отличаващи научното изследване, са:

- То е насочено към разкриване на реалното състояние на даден обект и предпоставките, закономерностите и възможните изменения на това състояние.
- Свързано е с постигане на ново знание.
- При провеждането му са гарантирани изискванията за обективност на изследователя, достоверност на използваните данни и прецизност при провеждане на изследването.

¹ Гаврилов, Е. (2014). Основи на научните изследвания. Как да разработим магистърска теза?. УИ ВСУ „Черноризец Храбър, ISBN 978-954-715-632-6, стр. 7

- Осъществява се чрез научни методи на събиране, анализиране и представяне на данните.

2. Обща структура на научното изследване

Научното изследване е процес на задълбочена работа и включва редица стъпки, които според Димитров² се обособяват в три етапа (фигура 1): проучвателен; изследователски и етап на внедряване на резултатите в практиката.

Проучвателният етап търси отговор на въпросите:

Какво ще изследвам?

Защо ще го изследвам?

Какво е известно до момента по решаване на този проблем?

Какво мога да направя за да реша този проблем?

Как ще го направя?

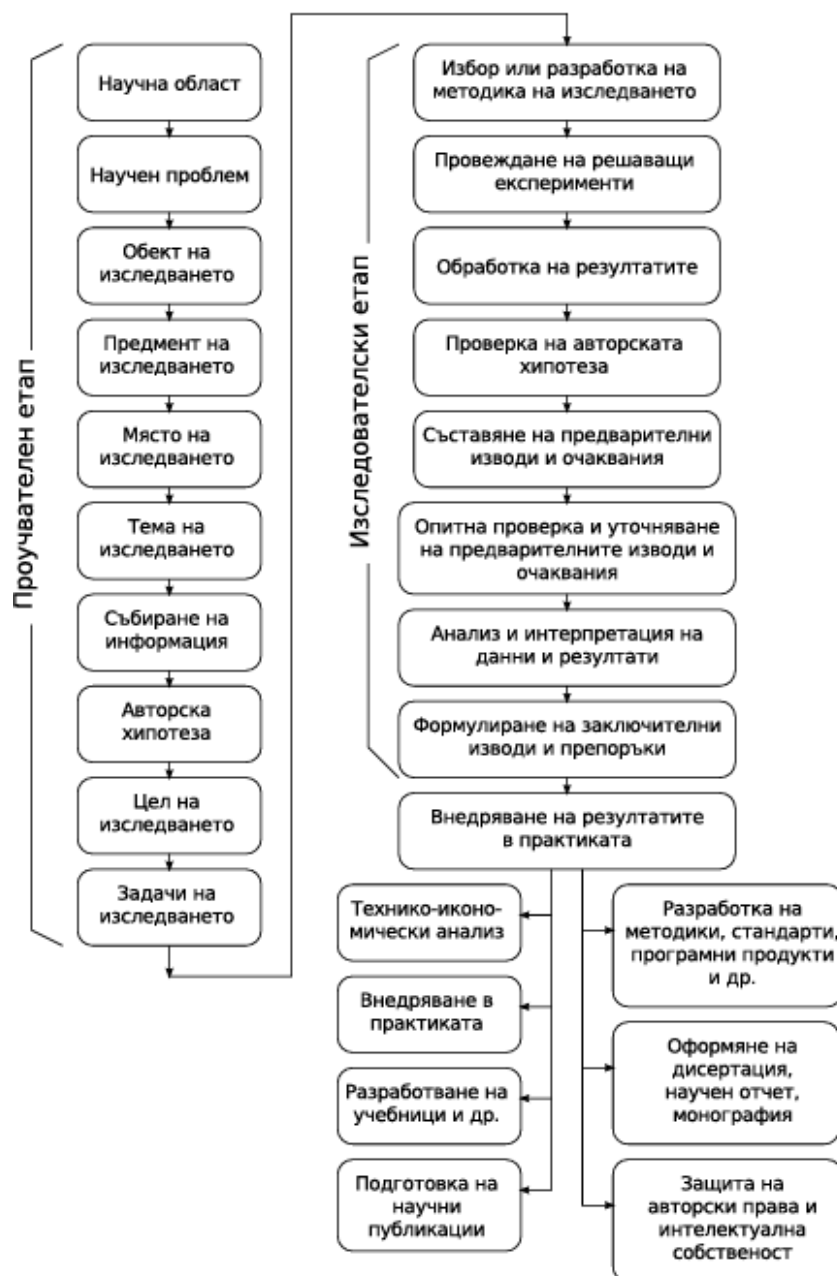
Този етап поставя основите на бъдещата работа на изследователя и цели натрупване на достатъчно по обем информация, подпомагаща решаването на разглеждания проблем.

Процесът на събиране на информация от избраните литературни източници може да предостави на изследователя (студента) нови гледни точки и възможности за решаване на проблема.

Изследователският етап обхваща всички действия, осъществявани от студента за изследване на избрания обект, а именно – избор на методика за провеждане на изследването или съставяне на такава, събиране на данни и последващото им обработване и анализиране, проверка на достоверността на изведените хипотези, извеждане на конкретни изводи и препоръки въз основа на получените резултати.

Третият етап **внедряване на резултатите в практиката** има за цел да разпространи полученото чрез изследването знание и да го превърне в реална полза за обществото. Изведените конкретни препоръки и тяхното внедряване могат да подобрят състоянието на изследвания обект и да допринесат за намаляване на наблюдаваните негативни практики (ако има установени такива). Този етап се явява и **заключителен** по повод крайното написване и оформяне на научното изследване.

² Димитров, Н. (2013). Въведение в научните изследвания. Изд. „Интелексперт-94”, Пловдив, ISBN:978-954-8835-88-6.

Източник: Димитров, Н. (2013). Въведение в научните изследвания, стр.28

Фигура 1. Етапи на научното изследване

Като своеобразно научно изследване, разработването на дипломна работа трябва да е съобразено и да изпълнява посочените етапи.

ТЕМА 1.2. МЕТОДИКА НА НАУЧНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

Във втора тема ще научите:

1. *Какво представляват методът, методиката и методологията на научното изследване*
2. *Какви методи на научното изследване съществуват, кои са техните характерни черти и какво е тяхното приложение*
3. *Какви са признаците, по които можем да класифицираме научните изследвания*

1. Метод, методика и методология на научното изследване

В основата на написването на научно изследване/ дипломна работа е разграничаването на понятията метод, методика и методология³.

Научният метод е основна техника за теоретично изследване на явленията или практическо осъществяване на дейности с цел придобиване на нови знания или коригиране на вече известни теории. Той се основава на емпирични и измерими доказателства, чрез него се извършва научно търсене. Научният метод представлява последователност от стъпки, приемани за общи принципи, но не всяко научно изследване обхваща всички стъпки и те не винаги се провеждат в една и съща последователност.

Методиката на научното изследване представлява съвкупност от способности и начини, чрез които ще се извърши дадена задача.

Методологията най-общо се разглежда като науката за метода на научното изследване. Тя обхваща две основни равнища на научно познание – теоретично и емпирично. Теоретичното равнище на познание се свързва с определянето и излагането на тезите на научното изследване. Емпиричното равнище обхваща провеждането на наблюдение или експеримент, както и групирането, класифицирането и анализирането на резултатите от проведеното проучване.

Методологията на научното изследване обхваща цялостното провеждане на научното изследване – от възникване на идеята, през планирането на провеждане на

³ Минков, В., Цвяткова, Ст., Божинова, М., Петрова, С. (2006). Методика за написване на дипломна работа. АИ “Д. А. Ценов“, Свищов, стр. 6.

изследването и неговата организация, до анализа на получените чрез изследването резултати и тяхното внедряване в практиката или обвързването им с теорията.

2. Методи на научните изследвания

2.1.Общонаучни методи

Съществуват различни класификации на методите на научни изследвания, като за целите на настоящото учебно пособие се спираме на предложената от Гаврилов⁴, който разделя общонаучните методи в три основни групи – общологически, теоретически и емпирични.

Съставена по: Гаврилов, Е. (2014), стр. 35-52

Фигура 2. Класификация на общонаучните методи

Към **общологическите** методи се отнасят:

➤ **Анализ** – метод при който обектът на научното изследване се разделя на съставните си елементи, неговите признаци и свойства. Всяка отделна част на този обект се анализира самостоятелно, вземайки се под внимание взаимозависимостите в целия обект. Прилагането на метода има за цел да се установят закономерностите на развитие на изследвания обект. Най-широко прилагани в научните изследвания са: вариационен анализ; корелационен анализ; регресивен анализ; дисперсионен анализ; трендов анализ; факторен анализ; клъстерен анализ и др.

⁴ Гаврилов, Е. (2014). Основи на научните изследвания. Как да разработим магистърска теза?. УИ ВСУ „Черноризец Храбър, ISBN 978-954-715-632-6, стр. 32-33

➤ **Синтез** – метод на обединяване и съчетаване на отделни елементи от предварително разделени обекти. Прилагането на метода цели извеждане на съществуващите връзки и зависимости между отделните елементи на обекта.

➤ **Сравнителен метод** – метод на съпоставяне на отделни обекти с цел установяване наличието на сходство или различие. Сравнение може да се извърши между еднородни по същество обекти, имащи общи черти. Сравнението се осъществява по най-съществените общи характеристики на изследваните обекти.

➤ **Индукция** – мисловно съждение чрез което се разкриват закономерности, при които общите положения произтичат от известните данни за частни или единични констатации и факти.

Пример: Пламена и Гергана Касабови са социално слаби лица. Те ползват социални помощи. Следователно всички социално слаби лица ползват социални помощи.

При индукцията фактите, подкрепящи изведено твърдение, го определят и са необходими, но не са достатъчни за пълното му доказване. В случая, това че Пламена и Гергана са социално слаби и ползват социални помощи не доказва, че всички социално слаби лица получават социални помощи.

➤ **Дедукция** - метод, при който частните изводи произтичат от знанията за общи положения. Приложението на този метод е обвързано с приложението на метода на индукция, като първоначално изследваното състояние на целия обект в последствие преминава в изследване на съставните му части.

*Пример: Всички социално слаби лица получават социални помощи.
Пламена и Гергана Касабови са социално слаби лица. Следователно
Пламена и Гергана Касабови получават социални помощи.*

При дедукцията не се установява противоречие. Щом всички социално слаби лица получават социални помощи и след като е известно, че Пламена и Гергана са социално слаби лица, тогава и те получават социални помощи.

➤ **Аналогия** – метод на разсъждение, при който могат да се получат данни за едно явление на основа неговото сходство с други явления.

*Пример: протичащи в обществото на една държава социални явления се явява
предпоставка за получаване на данни за очакваното протичане на същите
явления в друга държава (при равни други условия).*

Някои от прилаганите **теоретични методи** на изследване са:

➤ **Исторически подход** – има за цел да разкрие предпоставките за състоянието на обекта от историческа гледна точка, тъй като системите и явленията са в непрекъснато движение във времето и се изменят под влияние на факторите на околната среда. Ето защо историческият подход допринася за установяване на състоянието на даден обект в миналото и начина на неговото изменение от гледна точка на времето.

➤ **Системен подход** – изучавания обект се разглежда като съвкупност от елементи, образуващи система. Прилагането на системния подход има за цел да установи взаимовръзките между тези елементи и взаимодействащите си обекти.

➤ **Хипотетичен метод** – хипотезата представлява научно обосновано предположение за същността или проявленията на даден факт/обект. Предполага определено знание, което трябва да се изследва, докаже или отхвърли и апробира в практиката. Научно обоснованата хипотеза се изгражда върху съответния минимум необходими данни за нейното доказване.

➤ **Абстрахиране** – метод на отделяне на важните и съществени страни на разглеждания обект от неговите несъществени черти. Прилага се при изготвяне на прогнози, при които въз основа на данни за минали периоди може да се прогнозират възможностите за бъдещи изменения.

➤ **Конкретизация** – противоположен на абстрахирането метод, при който се търси обединяващото и взаимосвързаното между анализираните обекти.

➤ **Обобщение** – метод на установяване на общи признаци и свойства между изследваните обекти.

Сред по-широко прилаганите **емпирични методи** на изследване са:

➤ **Проучване на информационни източници** – чрез проучването и анализа на факти и информация в хода на изследването се допринася за актуализиране на съществуващото познание.

➤ **Наблюдение** – подход на систематично и целенасочено регистриране на данни за поведението на изследван обект, без изследователя да се намесва. Наблюдението може да се извърши пряко от изследователя или непряко, когато се използват описания на обекта, предоставени от друг наблюдател. Недостатък е възможността за известен субективизъм и изкривяване на резултатите при тяхното събиране и анализиране от изследователя.

➤ **Измерване** – процес на предоставяне на числов израз на наблюдаваните обекти в съответствие с предварително поставената от изследователя цел.

➤ **Описание (дескрипционен метод)** – процедура на обяснение и документиране на признаците на изследвания обект, установени чрез методите на наблюдение или на измерване.

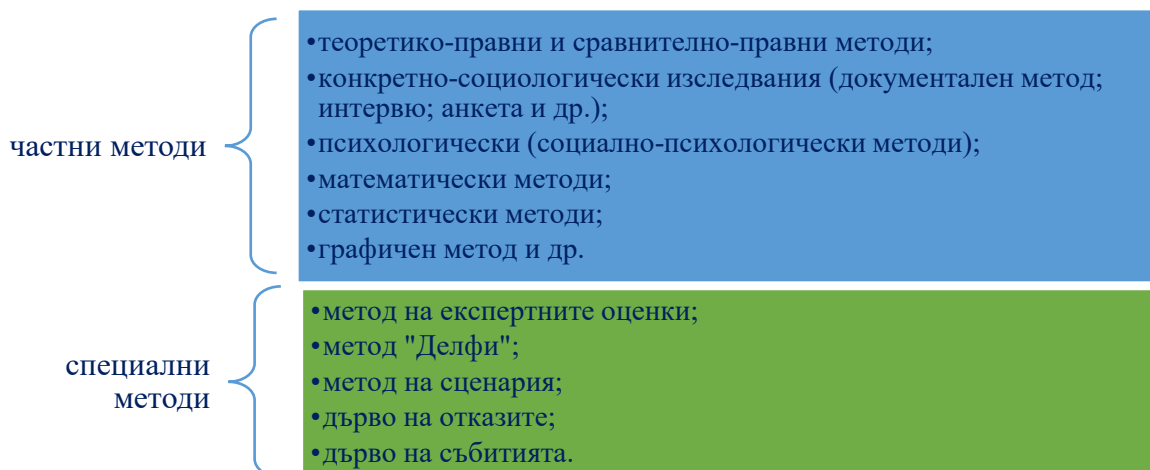
➤ **Сравнение** – осъществява се съпоставяне на количествените и качествени характеристики на изследвания обект с цел установяване връзки и различия между изследваните обекти. Сравнението може да се отнася до един и същ обект и изменението на неговите качества в динамика – през отделни периоди от време или да касае един и същ времеви период, по време на който се сравняват различни обекти.

➤ **Експеримент** – представлява провеждане на научен опит (възпроизвеждане на дадено явление) за проверка на получените в изследването резултати. Характерно за експериментът е, че явлението, което подлежи на изследване се изучава не при неговото естествено протичане, а при предизвикване и видоизменяне на условията на явлението в създадена и контролирана от изследователя среда.

2.2. Частнонаучни и специални методи на изследване

От представените на фигура 3 частни методи с приоритет са разгледани конкретно-социологическите методи, които намират по-широко приложение при провеждане на изследвания в социалната сфера.

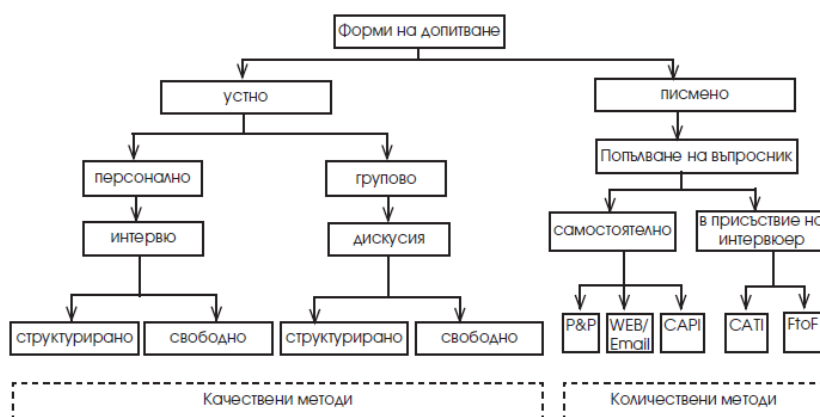
➤ **Документален метод** – изучаването на различни по вид и характер документи, имащи отношение към изследвания обект допринася за отсяване и подбиране на достоверни източници на информация, върху които може да се гради изследователската теза.

Съставена по: Гаврилов, Е. (2014), стр. 53-59.

Фигура 3. Класификация на частнонаучните и специалните методи

➤ **Метод на допитване** – допитването (фигура 4) като изследователски метод представлява процес на събиране на структурирана информация, чийто източник е съзнанието на лицата, обект на изследване. Според характера на предоставяната от изследваните лица информация, тя може да се разграничи на количествена и качествена. В съответствие с целта на изследването и необходимата информация се прилагат и качествени и количествени методи на изследване.

Източник: Николова⁵, В. (2015), стр. 47.

Фигура 4. Форми за осъществяване метода на допитване

Качествените методи за изследване целят получаване на качествена информация. Чрез прилагането на тези методи се търси информация за възприятията, отношенията и мотивацията на изследваните лица чрез въпросите *Защо?* и *Как?*. Към тези методи на изследване се причисляват:

- Беседа – диалог в свободна форма между изследовател и респондент, който не следва предварителен план и не е времево ограничен.
- Интервю – устно провеждана беседа върху предварително подготвени от интервюиращото лице въпроси, което направлява интервюто без да влияе върху респондента.
- Групова дискусия – провеждана от модератор дискусия сред група от хора, с цел проучване тяхното мнение по определена тема.

Количествените методи разкриват отговор на въпроса *Колко?*. Те се провеждат сред по-голям кръг от хора, което налага последващо използване на статистически методи за анализ на получените количествени данни. Форми за провеждане на количествено изследване са анкетата и въпросникът.

⁵ Николова, В. (2015). Изследване зависимостта между удовлетвореността на персонала и обема на продажбите на търговското предприятие. *Бизнес посоки*, Бургас, Издание на центъра по икономически и управленски науки - БСУ, бр. 2 (19), година XI, 44 - 57, ISSN 1312-6016, стр. 47.

Анкетата е разновидност на допитването, при която анкетираните лица (респонденти) попълват самостоятелно отговорите на въпросите. Тя е съставена от структурирани и насочени към целта на изследването въпроси, чрез които анкетираните лица предоставят своето мнение по темата на проучване. Анкетата може да се провежда в различни формати: писмено или устно; лично или отдалечено (по телефона, пощата, онлайн); персонално или групово и т.н.

Въпросникът е документ за полева работа, чрез който изследователят събира необходимата му информация за изследваните лица. Той е съставен от еднотипни въпроси, изискващи еднотипни отговори.

Трябва да се подчертае, че причисляването на някои от методите на допитване към конкретна група (количествени или качествени методи) е условно и зависи от характера на търсената информация.

➤ **Експертна оценка** – метод, при който се изучава мнението на доказани в съответната област специалисти. В случай, че липсва достатъчно информация по изследвания въпрос и експертът не е в състояние да даде обективна или достатъчно надеждна оценка е необходимо да се приложат и други методи за изследване.

➤ **Метод на „сценария“** – метод на справяне със сложни ситуации чрез създаване различни възможни сценарии за развитие на даден процес в бъдещето. Методът позволява да се систематизират, обобщят и предвидят различни траектории на бъдещо развитие, като се вземат под внимание вече установени тенденции.

➤ **Графичен метод** – широко приложим метод на научно изследване, при който числовите изрази на данните се онагледяват графично, което позволява по-лесно представяне на отношенията между разглежданите обекти и установяване на съществуващи тенденции или зависимости.

В зависимост от начина на изучаване на процесите и вида, и начина на събиране на информацията, може да се разгледа и различно групиране на методите на научно познание, засягащо специфичните методи на изследване.

3. Класификация на научните изследвания

В специализираната литература се прилагат различни принципи за разграничаване на научните изследвания, като в следващата таблица е представена разработената от Димитров⁶ класификация.

⁶ Димитров, Н. (2013). Въведение в научните изследвания, „Интелексперт-94, стр. 22-25

Таблица 1. Класификация на научните изследвания

Признак	Разновидност на научно изследване
В зависимост от използвания метод	<i>Експериментални (емпирични) изследвания</i> – осъществяват се с помощта на естествени образци на обекта или негови модели, при което се цели: * анализ на действието на обекта или неговия модел; * проверка на вече представени теоретични положения и факти; * разкриване на закономерности, взаимодействия, свойства и стойности на фактори и параметри на изследваните обекти или явления. <i>Теоретични изследвания</i> – базират се на аксиоми, закони, принципи, постулати, теореми и т.н., т.е. на тези логически построения, които са резултат на обобщение на многовековния опит на човешкото общество и науката. Характерно за теоретичните изследвания е следното: * не са свързани с непосредствено въздействие върху обекта или негов модел; * базирани са върху използването на логически и математически методи и средства за познание; * целят разкриване на нови закономерности, зависимости, взаимодействия, свойства и др.; * осъществяването им предполага създаване на хипотези, теории, модели. <i>Комплексни (теоретико-експериментални) изследвания.</i> В тези изследвания се преследва двойна цел: разкриване на реални закономерности и свойства (както при експерименталните) и създаване на теории от тях (както при теоретичните).
В зависимост от сферата на използване на резултатите	<i>Фундаментални</i> – свързани са с формулирането на принципно нови проблеми, цели, задачи, теории и др. Те целят разкриване на глобални, нови аспекти на знанието. Фундаменталните изследвания се разделят на: * Общи - валидни, както за материалната природа, така и за човешките взаимоотношения; * Обществени - валидни само за човешките взаимоотношения; * Естествени - валидни само за материалната природа. <i>Приложни</i> – насочени са към търсене на най-рационалните пътища за практическо използване на резултатите от фундаменталните изследвания.
В зависимост от степента на насоченост към свойствата на обекта	<i>Частни (диференциални)</i> – обхващат изучаване на едно или няколко еднородни свойства на обект или обекти. <i>Разнородни</i> – обхващат изучаване на разнородни свойства на един или няколко близки или различни
В зависимост от степента на завършеност	<i>Научно-проучвателни;</i> При възникване на проблеми, в условия на липса на фундаментални знания в дадена област, се провеждат търсещи (научно-проучвателни) изследвания с цел разкриване на продуктивни идеи или перспективни направления за решаване. <i>Научно-изследователски;</i> Имат конкретен характер и са насочени към създаване на нови продукти, системи и изделия. Те, често са следствие от научно-проучвателните. <i>Научно-практически.</i> Целят довеждане на резултатите от научно-изследователските разработки до промишлено усвояване, включително разработване на проекти и работна документация
В зависимост от мястото на провеждане на изследванията	<i>Лабораторни;</i> <i>Полупроизводствени</i> – провеждат се в лаборатории при условия близки до производствените; <i>Производствени.</i>
В зависимост от вида на изследвания обект	– <i>Натурални (реални) изследвания</i> – извършват се върху реален обект; – <i>Моделни изследвания, симулации</i> – извършват се върху модели на реални обекти. Моделът може да бъде материален или математически. Вторият случай се нарича симулация; – <i>Мисловни (абстрактни) изследвания</i> – всичко се извършва в човешкия мозък.

Източник: съставена по Димитров, Н. (2013). Въведение в научните изследвания, „Интелексперт-94, стр.

ТЕМА 1.3. ПОДГОТВИТЕЛЕН ЕТАП НА НАУЧНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ. ИЗБОР НА ТЕМА, ОБЕКТ И ПРЕДМЕТ НА НАУЧНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ. ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ

В трета тема ще научите:

1. *Какво е необходимо да се изпълни по време на подготвителния етап на научното изследване*
2. *Как да изберем тема на научното изследване*
3. *Как да дефинираме коректно обекта и предмета на научното изследване*
4. *Как се определят целите и задачите на научното изследване*

1. Подготвителен етап на научното изследване

Подготвителният (предварителен) етап на научното изследване поставя основите на изследователския процес. По време на предварителната подготовка, авторът трябва коректно да избере научното направление, в което ще проведе изследването. Този избор е определящ за мащабите, в които може да се осъществи проучването, а също така и очертава рамката и спецификите на изследването.

Основните фактори⁷, влияещи върху избора на конкретно научно направление, които впоследствие се прехвърлят и върху избора на тема, са актуалността и новостта на тематиката, която ще се разглежда, а също така и перспективността за нейното изследване.

Следваща стъпка след избора на научно направление и тема на изследването е определяне проблема на изследването, дефиниране на обекта и предмета на изследване, определяне на изследователските цели и задачи. Значимостта на посочените стъпки в предварителната подготовка на научното изследване налага те да се разгледат подробно.

2. Избор на тема, обект и предмет на научното изследване.

Определянето на темата на изследването е последващ етап от предварителната подготовка на научното изследване.

От избора на тема до голяма степен зависи и ефективността на провеждане на научното изследване.

⁷ Димитров, Н. (2013). Въведение в научните изследвания, „Интелексперт-94, стр. 41.

Изборът на тема⁸ се извършва при спазването на няколко общи правила:

- в темата трябва да се отчете научната специалност;
- темата се избира с оглед и познавателния и изследователския капацитет на изследователя.
- темата се избира съобразно актуалността ѝ за обществото и потребността на науката и практиката от конкретното изследване.
- темата се избира с отчитане на времето за провеждане на научното изследване⁹.

*Темата на изследването се представя чрез заглавието на научната разработка. Тя се подбира по начин, представящ възможно най-изчерпателно идеята на изследването, като в същото време се спазват принципите за краткост, яснота и точност. „Тя е най-кратката форма на представяне на съдържанието на всяка работа, отразяваща нейната същност и съдържа проблема и неговото противоречие.“*¹⁰

Темата на изследването подчертава *изследователският проблем*, чието решение ще се намери чрез разработката. Научният (изследователски) проблем¹¹ представлява такъв въпрос, чието решение все още не е открито или не е достатъчно задълбочено изследвано. Проблемът може да се разглежда като съвкупност от теоретични и практически задачи, насочени към разкриване на противоречието между наличните факти и теорията от една страна или между теорията и практиката от друга страна.

Според В. И. Добренков и А. И. Кравченко *„проблемът е форма на отразяване на проблемната ситуация. Той, от една страна, отразява реалните обективни противоречия, предизвикващи проблемната ситуация, а от друга – посочва противоречието между осъзнаването на потребността от определени практически действия и непознаването на средствата и методите за тяхното осъществяване. Проблемът се формулира като израз на необходимостта от изучаване на определена област на социалния живот, разработване на теоретични средства и практически действия, насочени към разкриване на причините, предизвикващи противоречието и неговото разрешаване.“*¹² Самата проблемна ситуация *„е състояние в развитието на*

⁸ Тасев, Г. (2004). Методични основи на научните изследвания. Как се разработва дисертация? Издателство „Авангард Прима“, С.

⁹ Гаврилов, Е. (2014). Основи на научните изследвания. Как да разработим магистърска теза?. УИ ВСУ „Черноризец Храбър, ISBN 978-954-715-632-6, стр. 69

¹⁰ Гаврилов, Е. (2014). Основи на научните изследвания. Как да разработим магистърска теза?. УИ ВСУ „Черноризец Храбър, ISBN 978-954-715-632-6, стр. 68

¹¹ Новиков, А.М., Д.А. Новиков. (2010). Методология научного исследования. Либроком, М.

¹² Добренков, В. И., Кравченко, А. И. (2004). Методы социологического исследования, М. , 764 с.

*социалния обект, характеризиращо се с неустойчивост, с несъответствие на неговото функциониране на потребностите на по-нататъшното развитие“.*¹³

Важен момент при избора на проблем на изследването е да се определят критерии, чрез които ще се оцени актуалността или още привлекателността и значимостта на даден проблем, за да бъде изследван.

За решаване на поставения проблем допринася и правилното дефиниране на обекта и предмета на научното изследване.

Обектът на научното изследване е самия процес или явление, които пораждат проблемната ситуация. Обектът е това, което ще се изследва, той съдържа противоречието, което изследователят се стреми да разреши.

Предметът на изследването е съвкупност от свойства и отношения на самия обект, които пораждат и чрез които може да се разреши проблемната ситуация. Предметът е един от аспектите на обекта и изразява границите, в които е изучаван обекта за целите на конкретното изследване.

3. Определяне на цели и задачи, хипотеза на изследването

Изследователската цел изразява това, което изследователя иска да постигне, това, което е предмет на изследване и което трябва да се докаже. Тя трябва да се формулира по начин, който да позволява на изследователя да я осъществи. Целта трябва да е насочена към създаване на принос на автора в областта на изследването, разширяване на съществуващото знание и разкриване на предпоставките за съществуващото противоречие в основата на проблема на изследването.

Основно изискване при формулиране на целта на изследването е спазване на принципите за яснота и конкретност, което позволява коректно формулиране на задачите на изследването.

Задачите на научното изследване произтичат от формулираната цел на изследването. Те отразяват последователността от действия, необходими за изпълнение на целта. Задачите са относително самостоятелни, степенуват се по важност и се подреждат в йерархична система. Те могат да се представят и съобразно времевата линия на провеждане на изследването.

¹³ Добренков, В. И., Кравченко, А. И. (2004). Методы социологического исследования, М. , 764 с.

При формулиране на задачите на изследването се използват следните изрази: „*Да се анализира състоянието на.....*“; „*Да се установи влиянието на... върху ...*“; „*Да се проучи....*“; и т.н.

Разработката на научно изследване е свързано и с формулиране на хипотеза на изследването. *Хипотезата* е авторовото предположение за връзката между изучаваните обекти, за съществуващите закономерности. Хипотезата се основава върху непълни данни в процеса на нейното съставяне, които трябва да се проверят и въз основа на които хипотезата ще бъде доказана или отхвърлена.

**ТЕМА 1.4. ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ЕТАП НА НАУЧНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ.
НАБИРАНЕ И ПРОУЧВАНЕ НА ЛИТЕРАТУРНИ ИЗТОЧНИЦИ.
ПРОВЕЖДАНЕ НА НАУЧНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ**

В четвърта тема ще научите:

1. *Какво е необходимо да се изпълни по време на изследователския етап на научното изследване*
2. *Как да наберем и проучим литературни източници*
3. *Как да проведем научното изследване*

1. Избор на методика за провеждане на изследването

Изборът на конкретна методика или разработването на методика за провеждане на проучването се свързват с отговор на въпросите *Къде?*, *Кога?*, *Как?* и *Какво?* ще се изследва. Конкретизира се както обекта на изследването, така и периода в който то трябва да се осъществи, методите, които ще се прилагат за изследване и обработка на резултатите. Определя се инструментариума за провеждане на научното изследване.

Примерни въпроси¹⁴, чиито отговор се търси при съставяне на методиката на научното изследване са:

1. *Коя е научната област, в която ще се проведе изследването?*
2. *Кой е научният проблем?*
3. *Каква е темата на изследването?*
4. *Каква е целта на изследването?*
5. *Кой е обекта на изследване?*
6. *Кой е предметът на изследване?*
7. *Къде се провежда изследването?*
8. *Кога се провежда изследването?*
9. *Какви са известните до момента научни факти по този проблем?*
10. *Какви са конкретните задачи на изследването?*
11. *Каква е хипотезата на автора?*

¹⁴ Стоянов, В. (2004). Методологични основи на изследванията в управлението и икономиката, Изд. „БПС“, София, ISBN 957-9782-77-8, стр. 40-45.

12. Каква е организацията на провеждане на изследването и какви са използваните методи за изследване?

13. Какви са методите за анализ и представяне на информация?

Разработената методика на научното изследване ясно конкретизира стъпките, които изследователят трябва да премине по време на своето проучване. След избор на конкретна методика се преминава към информационното осигуряване на изследването.

2. Набиране на информация за научното изследване

Разработването на научно изследване е свързано със задълбочено изучаване на литературните източници, в които има информация по разглеждания проблем. Проучването на литературата очертава границите, в които е изследвана до момента темата, както и какви проблемни ситуации са очертани от останалите автори.

Обхватът на информационните източници (фигура 5) трябва да е разнообразен и актуален – да включва както изследвания (статии, студии, монографии) на други автори, учебници и учебни пособия, така и нормативни документи, периодични издания, интернет източници и др., чрез които може да се постигне задълбочено изследване на поставения пред автора проблем.

Основната задача на изследователя е да подбере тези източници на информация, които в най-пълна степен подпомагат неговата изследователска работа и спомагат за постигане целта на научното изследване. След подбирането им и съставянето на библиографска справка (списък на информационните източници, които ще се използват за целите на изследването), се преминава към систематизиране и обработване на избраните източници на информация.

Процесът на обработване на литературата е свързан с осмисляне на всичко разкрито до момента от други изследователи, работили в областта на същия изследователски проблем. Трябва да се открият решените въпроси и да се установи равнището, до което е проучван изследователския проблем, да се разкрие кръгът от нерешени въпроси, към които може да се насочи изследователят.

Източник: Тасев, Г. Методични основи на научните изследвания. Как се разработва дисертация?
Издателство „Авангард Прима”, С., 2004.

Фигура 5. Класификация на източниците на информация

Препоръчително е представяне на собственото мнение на автора и неговите интерпретации и мисли по дадена тема, а позоваването (цитирането) на чужди възгледи да се използва само за да се подкрепи или разбере позицията на автора.

Като източник на информация може да се използва и практическят опит на заетите лица в областта на изследването. Той представя различна гледна точка за анализ, фокусирана върху практическата страна на изследвания проблем, която може да е в явно противоречие с теоретичната.

3. Провеждане на изследването и представяне на резултатите

Характерът на конкретното изследване предопределя и вида на информацията, която ще се обработва и анализира. Събирането на данните от изследването е първата стъпка в тази насока. В последствие изследователят трябва да извърши първоначалната обработка на данните, било то групиране, изчисляване на проценти или съотношения, съставяне на индексни редове по години регресионен и корелационен анализ и др.

Условно, обработката на информацията може да се раздели в няколко етапа¹⁵:

Първи етап – регистрация на събраната информация. Освен вписването на всички получени данни, трябва да се осъществи и количествена и качествена проверка – дали материалите отговарят по брой на включените в изследването обекти и дали са получени некоректно или непълно попълнени материали. Събират се всички анализи на информационните източници и информацията, събрана от източниците от практиката, допълнителните информационни носители. Събраната информация се структурира и привежда в удобен за работа масив.

Втори етап – получените от изследването данни се систематизират, групират и обобщават, и се онагледяват таблично или графично.

Трети етап – провежда се статистически анализ на данните с цел разкриване на съществуващите закономерности и зависимости.

Четвърти етап – осъществява се емпиричен и теоретичен анализ на представените таблично или графично резултати от изследването, на резултатите от статистическия анализ.

Анализът на цялата събрана от изследователя информация трябва да покаже дали се потвърждава или отхвърля хипотезата (ако в изследването е изведена такава), дали

¹⁵ Гаврилов, Е. (2014). Основи на научните изследвания. Как да разработим магистърска теза?. УИ ВСУ „Черноризец Храбър, ISBN 978-954-715-632-6, стр. 100-101

са изпълнени задачите на изследването чрез които се постига и целта на научното изследване.

Важно е авторът да отрази значимостта на получените резултати както в теоретичен, така и в практически аспект. Всяко изследване се разработва с цел дообогатяване на съществуващата литература в областта, разкриване на нови и неизвестни до момента данни, зависимости, взаимовръзки. В тази насока, авторът трябва да изтъкне своите приноси, да се посочи значимостта на получените резултати, с които е допринесъл за развитието на научната област.

В резултат на изготвения анализ на получените данни могат да се формулират изводи и препоръки, в които се посочва същността на получените резултати или се дават насоки за по-нататъшно изследване на изследователския проблем.

ТЕМА 1.5. ЗАКЛЮЧИТЕЛЕН ЕТАП. ОРГАНИЗАЦИЯ НА НАПИСВАНЕТО НА ДИПЛОМНАТА РАБОТА. СТРУКТУРА НА ДИПЛОМНАТА РАБОТА

В пета тема ще научите:

1. *Какво обхваща заключителният етап на научното изследване*
2. *Как да определим структурата на дипломната работа*
3. *Как да оформим научното изследване*

1. Заключителен етап на научното изследване

Заключителният етап на научното изследване обхваща същинското написване на разработката. Той е насочен и към разпространяване на полученото чрез изследването знание и превръщането му в реална полза за общество. Написването на научния труд има за цел да се представи цялото знание, натрупано по време на изследването, изложено в определена за научната разработка логика и стил.

Същинската работа по ръкописа на научната разработка е свързана и се определя от предназначението на разработката, целта с която е създадена и кръга от читатели, към които е насочена.

По време на заключителния етап в процеса на научноизследователската разработка се осъществява работата над ръкописа и се оформя финалния вариант на научния труд. Определя се вътрешната структура и съотношението между отделните глави, окончателно се формулира заглавието и наименованието на отделните глави и техните параграфи, представя се анализ на данните и се обясняват резултатите от изследването, оформя се стилистично текстът, списъкът на използваната литература и приложенията.

2. Структура на дипломната работа

Съставянето на дипломната работа е важен момент от процеса на провеждане на научното изследване. В този етап авторът трябва да предаде пълно и точно своите идеи, цели и постижения, в резултат на изследването.

Процесът на съставяне на дипломната работа налага да се обособят нейните отделни части – да се оформи структурата на дипломната работа. Тя най-общо може да се представи по следния начин:

- *Заглавна страница* – тя се съставя в зависимост от конкретните изисквания на учебното заведение и има обяснителен характер.
- *Съдържание* – представя структурното разпределение на главите и параграфите в текста, тяхното наименование и страниците, на които са поместени.
- *Въведение* – то е встъпителната част на разработката. Основната му цел е да въведе читателя в проблематиката на научното изследване, поради което съдържа задължителни елементи като: актуалност на темата на изследване; съществуващите до момента разработки по изследвания проблем; целта на изследване и задачите, чрез които тя ще се постигне; обектът на изследване и предметът на изследване; ограничителни условия на изследването. Всеки един от тези елементи започва на нов ред.
- *Първа глава* – най-често има теоретичен характер и съдържа информация за обекта на изследване. В нея читателите се запознават с използвания понятиен апарат и същността на изследователския проблем.
- *Втора глава* – тя е посветена на обосновка на избраната методика за изследване или предоставя информация за разработената за целите на изследване нова методика за разрешаване на изследователските задачи. В нея се описват прилаганите методи на изследване и изследователския инструментариум.
- *Трета глава* – обхваща анализа на данните от изследването, оценката на получените резултати и насоките за по-нататъшно развитие на изследването. Предлагат се изводи, в които се извеждат умозаклученията на автора от проведеното изследване.
- *Заклучение* – представя накратко и в обобщен вид осъществената от изследователя работа. Тук се формулират основните изводи и препоръки, определя се новостта на изследването и се обособяват приносите на автора. Установява се практическата значимост на научното изследване и се оценява качеството на научната разработка.
- *Използвани информационни източници* – представят се всички използвани и цитирани от автора източници на информация. Те се подреждат по азбучен ред в зависимост от фамилията на автора. Обособяват се в различни групи, в зависимост от езика и вида на публикацията (например:

източници на български език; източници на чужд език; нормативни документи; интернет източници и т.н.)

- *Приложения* – тук се поместват всички по-големи по обем и информация материали (таблици, фигури, инструкции, методически материали, инструментариум), които имат съществено значение за разработката и представляват доказателствен материал, но поради преценката на автора (най-често за да не се разкъсва и претрупва твърде много текста) са изнесени извън изложението на основната разработка. Всяко приложение се номерира последователно в текста и се помещава на отделна страница.

Структурирането на изложението на дипломната работа в отделни глави и техният брой изцяло зависи от характера на конкретната разработка и вижданията на автора за начина на представяне на информацията. Необходимо условие за съставянето на научно издържан труд е между отделните глави и техните параграфи да има логическа свързаност и последователност при излагане на информацията.

3. Оформяне на дипломната работа

След съставяне на структурата на дипломната работа и нейното написване е силно препоръчително текстът да премине през стилистично оформяне както на текстуалната част, така и на графичната част.

Правилата, които трябва да се спазват по повод **текстуалната част** са:

- Целият текст на дипломната работа да е с един и същ шрифт. Най-често се използва *Times New Roman*, а размерът на шрифта зависи от конкретните изисквания на катедрата, в която ще се защитава дипломната работа.
- Текстът се изравнява двустранно *Justify*.
- Между препинателни знаци (точка, запетая, двоеточие, точка и запетая, удивителна, въпросителна, както и препинателните знаци в група) и думата преди тях не се оставя интервал. Интервалът се поставя след препинателния знак.
- Точка не се пише в края на заглавия и параграфи.
- При използване на знак „тире“ (-) за изписване на сложни думи, между думите и тирето не се оставят празни интервали. *Пример: кандидат-студент; министър-председател; заместник-директор; санитарно-хигиенен; социално-битов и т.н.*

- При използване на знак „тире“ (-) за заместване на дума, от двете страни на тирето трябва да има интервал.
- При използване на скоби и кавички между тях и текста в тях не се оставя свободен интервал.
- При изброяване след двоеточие, след всяка позиция се поставя точка и запетая.
- Заглавията на отделните елементи на дипломната работа – ВЪВЕДЕНИЕ, ЗАКЛЮЧЕНИЕ, ПРИЛОЖЕНИЯ, ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА не се номерират.
- Смесово отделените части в текста започват на нов ред и се представят в отделен абзац.
- Цитирането в текста се означава с кавички, когато мисълта на цитирания автор се предава дословно и без изменение. След края на цитата той се обозначава по един от избраните методи за цитиране.
- Използването на абривиатури в текста изисква първото им въвеждане да стане след цялостно изписване на името, *например: Закон за социално подпомагане (ЗСП)*. След въвеждане на абривиатурата, тя може да се използва свободно в текста.

Графичната част на разработката има за цел да онагледява в синтезиран вид избрани от автора данни. Най-често използвани са таблиците и графиките.

Таблиците включват вертикални колони и хоризонтални редове, обособени по избран от автора признак, който подпомага доказването на авторовата теза и представят авторовите възгледи. Коректното оформяне на таблиците оказва пряко влияние върху възможността за осмислянето им от читателите. В таблиците се групира еднородна по вид и характер съпоставима информация.

Номерирането на таблиците в дипломната работа трябва да е идентично, като може да се избира между следните възможности:

- Всички таблици в цялата разработка се номерират последователно с цифри от 1 до n.
- Таблиците се номерират с двуцифрена номерация, като първата цифра съответства на номера на главата, а втората е поредния номер на таблицата за конкретната глава. *Пример: таблица 1.5 се причислява към първа глава и е пета поредна таблица за главата; таблица 2.7 се причислява към втора глава и е седма поредна таблица за главата.*

- Таблиците на номерират с трицифрена номерация, в която първата цифра отговаря на номера на съответната глава, втората на параграфа в същата глава, а третата е поредната таблица за дадения параграф. *Пример: таблица 1.2.5 се причислява към първа глава, втори параграф, пета поредна таблица за съответния параграф; таблица 2.3.7 се причислява към втора глава, трети параграф и е седма поредна таблица за параграфа.*

Всяка таблица има наименование, което представя в сbita форма нейната същност. То се посочва над таблицата, дясно подравнено. Ако се налага таблицата да бъде прекъсната на 2 или повече страници на всяка нова страница се въвежда обозначение „*Продължение на Таблица*“

Графиките се използват за онагледяване на връзки и зависимости между изследваните обекти, за установяване на тенденции и изменения на изследвани величини. Както при таблиците, всяка графика трябва да се номерира и именува, като могат да се използват предложените по-горе възможности за обозначаване, коментирани по отношение на таблиците. Наименованието на графиките се поставя под тях.

Задължително се представя източникът, от който е взета таблицата/графиката, който се описва по правилата за цитиране. Ако таблицата/графиката са съставени от автора се посочва: *Източник: разработка на автора.*

След всяка таблица или графика трябва да се изготви анализ, в който авторът да представи на читателите изводите, които графичната част онагледява. *Пример: „Таблица 2 ни представя данни за...., от които можем да заключим, че....“; „Фигура 6 онагледява зависимостта между“ и т.н.* Не се допуска използване на таблици и графики, без те да имат смислова връзка с текста на изложението.

На стилистично оформяне подлежи и използваната литература. Характерни са различни възможности и системи за цитиране, като авторът трябва да се придържа към използването на една конкретна система за цялата разработка.

ГЛАВА ВТОРА: РАЗРАБОТВАНЕ НА ДИПЛОМНА РАБОТА

ТЕМА 2.1. ОСОБЕНОСТИ НА НАУЧНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ В ОБЛАСТТА НА СОЦИАЛНАТА РАБОТА

В първа тема ще научите:

1. *Защо са необходими изследванията в областта на социалната работа.*
2. *Как изследванията влияят върху практиката на социалната работа.*
3. *Какви видове изследвания се прилагат в социалната работа.*

„Опитът за придобиване на съществени факти във връзка със социалните затруднения на човека най-общо се нарича „изследване”, но терминът, възприет тук като заместител – социална диагноза – има предимството, че още от първата стъпка фиксира в съзнанието на социалния работник крайната цел.”¹⁶

Мери Ричмънд

Изследването е процес, чрез който човек придобива надеждна и автентична информация за дадено явление. Както посочва Tomas „може да се дефинира най-общо „като систематично изследване на за разбиране на социален феномен.”¹⁷

Социалната работа се занимава основно с човешкото поведение, което като цяло е сложно и динамично по природа. Това в известна степен създава известни ограничения при реализирането на изследователските интереси на изследователя, като например, проблеми със субективността и индивидуалистичните обобщения. Независимо от присъщите за същността и съдържанието на социалната работа проблеми, не се намалява значимостта на научните изследвания в тази област.

Социалната работа включва информирана от научните изследвания практика и информирани от практиката изследвания. Изследванията могат да насочат практиката за прилагане на доказани стратегии, да се отговори на редица въпроси, които да отворят възможности за разработване на иновативни интервенции, подходи и практики, след което да се изследват ефективността им.

Поради редица фактори като внедряване на нови технологии, повишена нужда от грижи за психичното здраве и др., областта на социалната работа стана по-сложна и

¹⁶ Richmond, M. (1917) Social Diagnosis. Russel Sage Foundation, New York, p. 26.

¹⁷ Tomas, G. (2010) Social Work Research. Indira Gandhi National University, ISBN 978-81-266-4773-6, p. 9

всеобхватна. Това изисква социалните работници да се справят с широк спектър от проблеми.

Социалните изследвания заемат много важно място в областта на съвременната социална работа, което изисква правилно събиране и анализиране на социални факти. За социалната работа социалните изследвания се явяват спомагателен (даващ допълнително помощ) ефективен метод. Естеството на социалната работа обуславя неговият обхват – различни методи на работа, интервенции, оценки, откриване на социални нужди и ресурси от практическа гледна точка, а от теоретичните аспекти, изследванията на социалната работа обхващат целия диапазон на социалната философия.

В много широк смисъл, изследването на социалната работа се разглежда като прилагане на изследователски методи за получаване на знания, за решаване на проблеми, с които се сблъскват социалните работници в практиката на социалната работа. Придобитите знания са полезни при оценката на ефективността на методите и техниките на социалната работа.

Изследванията в социалната работа се провеждат на микро- (най-малките нива на взаимодействие – управление на случаи), мезо- (групи и общности, социални структури и институции) и макро- (политики и културни проблеми) нива, които си взаимодействат едно с друго.

Необходимостта от изследвания в социалната работа се обуславя от следните по-важни предпоставки:

➤ Изследванията помагат за **развитието на аналитичните умения, уменията за критично мислене и рефлексивна практика**. Изследователят събира информация (данни) за анализиране и интерпретиране и представя констатациите на други.

➤ Изследванията в социалната работа спомагат за **изграждането на научната основа на професията**, осигурявайки специален набор от знания, умения и ценности.

➤ Изследванията играят важна роля за **изграждането на теорията и обобщение на нови теории, практически модели, методи и инструменти** за работа с хора.

➤ Чрез изследванията в социалната работа се подпомага **ефективното планиране и използване на финансовите, материалните и човешките ресурси**, с цел гарантиране успешното изпълнение на програмите и услугите.

➤ Социалните работници и други специалисти от помагащите професии се нуждаят от **ефективно информирано решение**, когато работят с клиенти.

➤ Чрез изследванията се повишава ефективността на практиката на социалната работа.

➤ Изследванията в социалната работа оказват влияние върху **мотивацията за повишаване и надграждане на компетентността** на социалните работници.

➤ Изследванията помогнат на социалните работници да **идентифицират и адресират пропуски в услугите**.

➤ Изследванията **проучват различни подходи** – от превантивни до развиващи, от подобряващи до рехабилитационни.

Практика, основана на доказателства

Ежедневно в своята практическа дейност социалните работници активно търсят най-добрите интервенции, най-ефективните методи, разработват иновативни програми, за да намерят решения и отговорят на големите предизвикателства, които поставя пред тях динамиката на социалната работа. Редица въпроси изникват, когато трябва да се отговори на био-психо-социално-духовните нужди на клиентите. Социалната работа, базирана на доказателства, се явява ценен подход, който използва изследванията, за да насочва методите и подходите на практикуващите.

Основаната на доказателства практика (Evidence-based practice) е процес на критично мислене и оценка на информацията, който е съставен от „четири еднакво претеглени части:

- 1) Нуждите на клиента и текущата ситуация;
- 2) Най-добрите релевантни научни доказателства;
- 3) Ценностите и предпочитанията на клиента;
- 4) Експертизата на специалиста (клинициста).¹⁸

Както посочва Националната асоциация на социалните работни „EBP е процес, при който практикуващият съчетава добре проучени интервенции с клиничен опит, етика, предпочитания на клиента и култура, за да насочва и информира предоставянето на лечения и услуги.“¹⁹

Разглеждайки EBP като практически модел, подтиква социалните работници постоянно да се стремят към иновативни решения за проблемите на своите клиенти, да откриват подходящи методи, които да отговарят на нуждите на техните клиенти. Не винаги доказателствата, които ще бъдат намерени, ще определят директно какви действия да се предприемат. Когато проучванията показват, че определени интервенции, подходи, програми или политики са неефективни, доказателствата, ще насочат какви действия да не се предприемат или ще предположат различен начин на намеса.

Концептуализирана като процес, основаната на доказателства практика, преминава през няколко основни етапа, графично изобразени на фигура 6.

Етап 1. Фаза на обмисляне – практикуващият прави преглед на представата на клиента за проблема му, за очакванията и нагласите му относно решаването на проблема. Тук се включват също професионалната компетентност, практически опит и изисквания към длъжността, която заема специалиста.

Стъпка 2. Интервенция и Стъпка 3. Интервенционен план – практикуващият прави избор на интервенция и план, въз основа на най-добрите налични доказателства и осъществява практическо приложение.

Стъпка 4. Практическа оценка - този етап е известен още като „измерване на процеса“ и „измерване на резултатите“, т.е. операционализиращи концепции (събиране на информация за нагласи, знание, симптоми, поведение и др.).

¹⁸ Drisko, J., Melissa Grady. (2015) Evidence-Based Practice in Social Work: A Contemporary Perspective. Clinical Social Work Journal, Vol. 43, Iss. 3, p. 274-282

¹⁹ <https://www.socialworkers.org/News/Research-Data/Social-Work-Policy-Research/Evidence-Based-Practice>

Източник: Slayter, E. (2020) A primer on practice evaluation: How to participate in the process of evidence-based practice// <https://pressbooks.pub/eslayter/front-matter/dedication/>

Фигура 6. Базирана на доказателства практика като процес

Използването и включването на основани на изследвания и доказателства интервенции в социалната работа носи много ползи. За да практикуват ефективно социалната работа, основана на доказателства, е необходимо да притежават богат набор от изследователски умения и знания.

Видове изследвания в областта на социалната работа

Engel и Schutt²⁰ описват четири категории изследвания, използвани в областта на социалната работа. Те считат, че всяко едно от изследванията може да послужи за намиране на отговори на значими въпроси като ефективността на предоставената интервенция, популацията, средата и т.н. Социалните работници могат да направят информиран избор какво да приложат от получените данни в практиката си и какво трябва да се промени. Четирите категории изследвания са следните:

- **Описателно изследване** – изследват се и се описват социални явления.

Пример за описателен изследователски въпрос:

²⁰ Engel, R., Schutt, R. (2016). The Practice of Research in Social Work. Sage.

„Колко бездомни мъже с алкохолна зависимост живеят в района на гарата?“

- **Проучвателно изследване** – търси се разбиране за това как хората се справят в конкретна среда, какво значение придават на действията си и какви проблеми ги вълнуват.

Пример за проучвателен въпрос:

„Какви са причините за бездомните мъже с алкохолна зависимост, да получат услуга за лечение?“

- **Обяснително изследване** – стремят се да идентифицират причините и последиците от социалните явления, както и да се изключат други обяснения за открития и да се покаже каква е взаимовръзката между две събития.

Пример за обяснителен въпрос:

„Защо мъжете с алкохолна зависимост стават бездомни?“

- **Оценяващо изследване** – описва или идентифицира въздействието на социалните програми и политики.

Примери за проучвателен въпрос:

„Колко ефективна е програмата за лечение на алкохолнозависими?“

„Колко ефективна беше програмата за лечение на алкохолнозависими мъже, 2 години след края на програмата?“

Съществува голямо разнообразие от класификации на видовете изследвания в социалната работа. Според предмета на изследването биват: **теоретични и емпирични**.

Целта на теоретичното изследване е да разработи теория и да разшири познавателната основа на социалната работа. Целта на приложното изследване е да разработи решения за проблеми и приложението им в практиката. Разликата между теоретичните и практическите резултати определя различието между теоретичните и приложените изследвания.²¹

²¹ Williams, M., Y. Unrau, R. Grinneli. (1998) Introduction of Social Work Research. F.E. Peacock Publishers, Inc., Itasca, Illinois

Matthew DeCarlo, Cory Cummings и Kate Agnelli разглеждат изследванията в социалната работа от гледна точка на изследователската роля. Според тях те могат да бъдат **формални и неформални**.²²

Формалните (официални) изследвания имат за резултат писмени продукти като статии, доклади, учебни пособия и др. Неформалните са по-скоро практически ориентирани. Те дават възможност на социалните работници да се включват в изследователски проекти, оценки на програми и политики, скринингови изследвания и др.

²² DeCarlo, M., Cory Cummings and Kate Agnelli. (2020) Graduate research methods in social work. A project-based approach. Open Social Work. Black Rock City, NV, p. 58

ТЕМА 2.2. ОСОБЕНОСТИ НА ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИЯ ПРОЦЕС В СОЦИАЛНАТА РАБОТА

Във втора тема ще научите:

1. *Какво представлява изследователският процес в областта на социалната работа.*
2. *Кои са етапите на изследователския процес в областта на социалната работа.*

Изследователският процес се разглежда като цялостен дизайн (план) за събиране на данни в един емпиричен изследователски проект. Процесът на изследване в областта на социалната работа следва определени етапи и се стреми да отговори на конкретни изследователски въпроси или тестване на конкретни хипотези.

За да бъде едно изследване успешно, то трябва да е планирано, организирано и осъществено в определена последователност.

M. Williams, R. Grinnell и Y. Unrau отбелязват, че то включва в себе си четири основни взаимосвързани фази²³:

Фаза 1. Наблюдение (или измерване) на лице, обект или събитие.

Фаза 2. Конструирание на предположение върху основата на наблюдението (или измерването).

Фаза 3. Проверка на предположението, за да се види в каква степен то е вярно.

Фаза 4. Ревизиране на предположението върху основата на проверката.

Според А. Лудченко²⁴ и съавтори процесът на осъществяване на научното изследване, включва в себе си следните етапи:

1. формулиране на темата;
2. формулиране на целите и задачите на изследването;
3. теоретично изследване;
4. експериментално изследване;
5. анализ и оформяне на резултатите от научното изследване;
6. внедряване и ефективност на научните изследвания.

²³ Williams, M., Y. Unrau, R. Grinnell. (1998) Introduction of Social Work Research. F.E. Peacock Publishers, Inc., Itasca, Illinois

²⁴ Лудченко, А., Т. Примак. (2001) Основные научные исследования: Учеб. Пособие. 2-е изд., стр. – К: Ово «Знание», КОО, ISBN 966-620-099-6

Съществуват множество варианти на структура на изследванията в социалната работа. Общото при всички е, че е необходимо да се спазва определена логична последователност на отделните етапи на изследването, което зависи от неговите цели, предмет и обект.

В социалната работа, М. Williams, R. Grinnell и Y. Unrau отбелязват, че за да се стигне до колкото е възможно по-обективни и по-малко възможности за грешки резултати, изследването трябва да премине през следните етапи и стъпки²⁵:

Основни етапи:

1. Избор на основна тема на изследването.
2. Съсредоточаване на темата в изследователски въпрос.
3. Планиране (дизайн) на изследването.
4. Събиране на данни.
5. Анализ и интерпретация на данните.

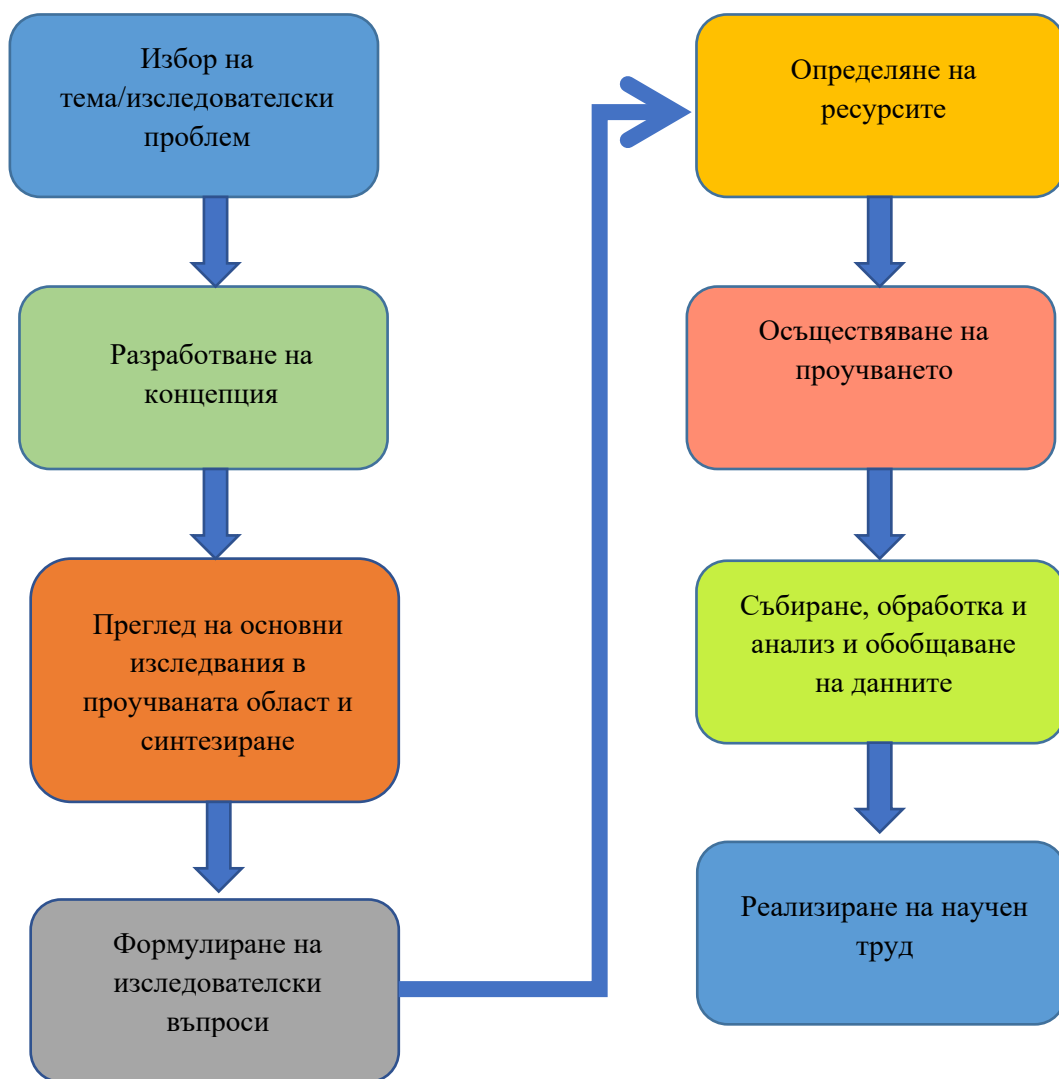
Основни стъпки:

1. Избор на проблем на изследването.
2. Преглед на литературни източници.
3. Оценяване на литературните източници.
4. Осмисляне на всички етични проблеми (противоречия).
5. Осмисляне на всички културни проблеми (противоречия).
6. Формулиране на изследователския въпрос или хипотезата.
7. Избор на изследователски подход.
8. Определяне на начина, по който ще бъдат измервани променливите.
9. Формиране на извадка.
10. Избор на метод за събиране на данните.
11. Събиране и кодиране на данните.
12. Анализ и интерпретиране на данните.
13. Писане на отчет.
14. Разпространяване на отчета.

Въпреки че всеки изследователски проект (проучване) е уникален, по същество процесът на изследване в социалната работа не се различава значително от изследователските процеси в други области на научното познание. На фиг. 7 е

²⁵ Williams, M., Y. Unrau, R. Grinnell. (1998) Introduction of Social Work Research. F.E. Peacock Publishers, Inc., Itasca, Illinois

представен обобщен модел на етапите на изследователския процес в областта на социалната работа.

Източник: съставена от автора

Фигура 7. Обобщен модел на етапите на изследователския процес в социалната работа

Първата стъпка в изследователския процес се счита за най-важна. Тази стъпка започва с формулирането на проблем от избраната от изследователя област. Социалната работа е разнообразна и динамична професия и работи на почти всички нива на социалната система. Това предполага широка област на възможности за реализиране на множество изследвания. Изследователите могат да се фокусират върху индивиди, семейства, групи, общности или широки социални системи.

Изследователският процес всъщност може да се разглежда и като цикъл, който води до две ситуации: получените данни не подкрепят или само частично подкрепят хипотезата. В тази ситуация изследователят може да се върне към началния етап, след това да преформулира проблема и също хипотезата. При втората ситуация, дори изследването да е успешно и находките да потвърждават хипотезата, е препоръчително изследването да се повтори за предпочитане с различна извадка с оглед на повторно потвърждение на констатациите, което е известно като репликация.

Проектирането на изследователски проблем, събирането, обработването и анализа на данните трябва да е по начин, който би бил полезен за професионалната социална работа, която ще добави нови знания към теорията на социалната работа и практика и за подобряване на ефективността на предлаганите услуги и помощ.

Въпросите, които могат да насочат изследователя и подпомагат при формулирането на изследователския проблем, са:

- Изследваем ли е проблемът?
- Нов ли е проблемът?
- Каква е историята на проблема?
- Значителен ли е проблемът?
- Проблемът осъществим ли е за конкретния изследовател (изследователска компетентност, интерес, мотивация, финансово и административно обезпечаване, времеви диапазон)?
- Как събитията са се отразили на проблема?
- Какви аргументи се повтарят?
- Кои области на изследване засягат темата (психология, медицина и т.н.)?
- Кои термини са използвани и водят до повече подробности?

Основният резултат от прегледа на източниците ще бъде какви изследователски въпроси са проучени и какви са резултатите. Това ще даде на изследователя възможност на конкретизира собствен изследователски проблем.

Темата на изследването трябва да бъде дефинирана ясно и разбираемо. Ако се проучва, например алкохолизма, рамката на изследователския проблем трябва да е ясно и конкретно обособена около проблема с употребата и злоупотребата с алкохол.

В следващата таблица се представя пример на изследователски процес в областта на социалната работа при разработване на дипломна работа.

Таблица 2. Пример на изследователски процес

Етапи на изследователски процес в областта на социалната работа	
Етапи	Пример
Идентифициране на проблема и формулиране на тема	Изследователски проблем: Детска заболяемост и увреждания Тема: „Изследване качеството на живот на семейства с деца и неговото влияние върху заболяемостта и уврежданията при децата“
Преглед на литературни източници по проблема	Тенденции при заболяемостта, детска смъртност, увреждания при децата, здравословно състояние, ефекти от нездравословни начини на живот и т.н.
Определяне на обект, предмет, цел, задачи, хипотеза, методи на дипломното изследване	Обект: детската заболяемост и уврежданията при децата Предмет: качеството на живот на семействата с деца и неговото влияние върху заболяемостта и уврежданията при децата Цел: Да се изведат научно-обосновани мерки за подобряване качеството на живот и намаляване на заболяемост и риска от увреждания при децата в семействата, на основата на медико-социални изследвания на качеството на живот и здравни показатели на семействата. Задачи: - да се проучат литературни източници по темата на изследването; - теоретично да се обоснове разглеждания проблем; - да се изготви инструментариум за емпирично изследване; - да се анализират данните от проведеното емпирично изследване; - да се обобщят изводи и изведат препоръки. Хипотеза: Ниското качество на живот на семействата оказват влияние върху здравословното и психо-социално развитие на децата – чести боледувания, задръжки в нервно-психическото и физическо развитие. Методи: синтез, анализ, анкетно проучване
Ясно дефиниране на термини и понятия	Индивидуално здраве, здравословен начин на живот, здраве (физическо, умствено, духовно, емоционално), превенция, качество на живот и показатели за качество на живот, функционално и дисфункционално семейство и др.

Продължение на таблица 2.

Определяне на целевата група (извадката)	Родители с деца с медико-социално проблеми в развитието Родители с деца без проблеми в медико-социалното развитие
Разработване на инструментариума	Анкета за проучване качеството на живот сред семейства с деца с медико-социално проблеми в развитието Анкета за проучване качеството на живот сред семейства с деца без проблеми в медико-социалното развитие
Определяне на времевия диапазон на осъществяване на проучването	месец март – месец май
Осъществяване на проучването	Събиране на данни чрез анкетиране на целевите групи.
Анализ на резултатите от проучването	Количествено и качествено анализиране на резултатите от изследването на двете групи. Текстово, таблично и графично представяне на резултатите.
Обобщаване на резултатите. Оформяне на изводи и препоръки	Извеждане на изводи от проведеното изследване. Оформяне на препоръки относно мерки за подобряване качеството на живот и намаляване на заболяемост и риска от увреждания при децата в семействата

Източник: съставена от автора

ТЕМА 2.3. ПРИЛОЖЕНИЕ НА МЕТОДИТЕ ЗА НАУЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ ПРИ РАЗРАБОТВАНЕ НА ДИПЛОМНА РАБОТА В ОБЛАСТТА НА СОЦИАЛНАТА РАБОТА

В трета тема ще научите:

1. *Кои са основните изследователски методи, използвани в областта на социалната работа.*
2. *Какви са специфичните характеристики на отделните методи.*

В сферата на социалната работа методите могат да се разглеждат като способности, подходи, пътища, чрез които се реализират поставените цели и задачи. Изследванията в областта на социалната работа се осъществяват с помощта на набор от изследователски дизайни, методи и инструменти.

За целите на настоящото ръководство ще бъдат представени най-често прилаганите изследователски методи в сферата на социалната работа и при реализиране на дипломни разработки.

Анкетно проучване (анкета)

Анкетните проучвания са едни от най-често реализираните в областта на социалната работа. Същността на този метод се състои в задаване на въпроси и получаването на отговори, които на следващ етап се обработват и анализират.

„Анкетата е метод за събиране на първична информация, основан на непосредствено (беседа, интервю) или опосредствано (анкета) социално-психологическо взаимодействие на изследователя и респондента. Източник на информация в този случай е словесното или писмено съждение на индивида.“²⁶ В този смисъл анкетното проучване може да се осъществи по два начина: чрез непосредствено общуване на изследователя с респондентите (анкетираните лица), като изследователят устно представя въпросите и в някои случаи и отговорите пред анкетираните, а те от своя страна също отговарят устно. Обикновено този вариант се определя като беседа или *интервю*. При втория начин изследователят подготвя в писмена форма въпросите и варианти на отговори, като респондентите отговарят писмено на поставените въпроси. Този вариант се разглежда като *анкета*.

²⁶ Петровский, А. (1987) Социальная психология. М., с. 54

От гледна точка взаимоотношението или разглеждането на анкетирането като комуникационен процес между изследовател и респондент (анкетирано лице), анкетата бива:

- *стандартизирана* анкета – всички въпроси от анкетата са придружени с варианти на отговори за избор;
- *нестандартизирана анкета* – изследваните лица имат възможност да конструират отговори на формулираните от изследователя въпроси;
- *частичностандартизирана* – по същество съчетава предходните два вида анкети, при което има въпроси с посочени отговори за избор и такива, при които респондентите само формулират своите отговори.

В някои случаи е удачно да се проведе „пилотно“ анкетиране, като получените от него резултати ще послужат за доусъвършенстване на въпросите в основната анкета и необходимостта от корекции.

Подготовката, планирането и провеждането на анкетното проучване следва определена последователност:

1. Определяне на целта на анкетата.
2. Определяне на задачите, които трябва да се изпълнят.
3. Организиране на анкетирането.
4. Разработване на инструментариума (създаването на анкетната карта)
5. Логично групиране и класифициране на данните.
6. Анализиране на данните.
7. Извеждане на изводи, обобщение и препоръки.

Структурата на анкетната карта включва следните компоненти (части):

1. *Уводна част* (фиг. 8.) – включва обръщение към изследваните лица. Посочва се институцията, от името на която се провежда изследването. Съдържа кратко пояснение относно проблема на проучването. Указва се анонимността на анкетното проучване (по правило анкетните допитвания са анонимни). Дават се насоки относно начините на отразяване на отговорите от респондентите в зависимост от вида на анкетата. Допуска се предварително да се изкаже благодарност за отзивчивостта и сътрудничеството от страна на респондентите.

Технически университет - Габрово

Анкета

Попълването на тази анкета има за цел събиране на информация, която ще бъде използвана да се проучи Вашето мнение относно провеждането на групови срещи за придобиване на социални компетенции. Социалните компетенции включват целостта от познания, способности и умения на индивида, които повишават качеството на неговия социален живот.

Попълването се извършва чрез заграждане с кръгче на числото пред избора от Вас отговор. Ако по погрешка заградите дадено число или промените мнението си, може да поправите отговора, като задраскате отбелязаното число и заградите това, което предпочитате.

Изследването е анонимно и информацията ще бъде използвана единствено и само с научна цел.

Благодарим Ви за съдействието!

Фигура 8. Пример за изготвяне на уводна част на стандартизирана анкета

2. *Същинска част* – включва всички видове въпроси, които изследователят е разработил, структурирани в подходяща форма и логическа последователност. Допуска се използването на различни видове въпроси, които да позволят на изследователя в максимална степен да достигне до необходимите му факти и данни.

3. *Заклучителна (демографска) част* – включва отделните характеристики относно изследваните лица като: пол, възраст, образование, месторабота, семейно положение и др., в зависимост от контекста на изследването и възможността за диференциране на лицата в подгрупи и проучване на специфичните за всяка подгрупа мнения.

Видове въпроси и изисквания към въпросите в анкетната карта

Въпросите в анкетната карта трябва да отговарят на следните по-важни изисквания²⁷:

- Да са формулирани ясно и разбираемо, като се избягват чужди думи, специфични научни термини, сложни обръквачи въпроси;
- Да не са прекалено дълги с излишни пояснения и уточнения;

²⁷Гъркова, Б. (2010) Емпирични изследвания в образованието и социалната работа. Учебно помагало. Изд. „Изток-Запад“, София, ISBN 978-954-321-749-6, с. 18

- Да са съобразени с възможностите, характеристиките и потенциала на респондентите;
- Да се избягват т.нар. „сугестивни“ въпроси от типа на „Вие нали смятате, че....“, „Вие нали мислите, че.....“
- Да са съобразени с темата и задачите на изследването;
- Да са максимално отдалечени от емоционално въздействие.

Видовете въпроси варират според *съдържанието, формата и ролята им*. В зависимост от съдържанието могат да бъдат за факти, знания, нагласи, потребности, принципи, закономерности, отношения, мотиви, оценки, дейности и др. във връзка с изследвания проблем. Според формата въпросите могат да бъдат: *открити, закрити, частично открити, частично закрити или смесени*.

Откритите въпроси дават възможност респондентите да изразят свободно своето мнение, като по този начин изследователят може да проучи осведомеността на анкетираните лица относно изследвания проблем. Също така са подходящи, когато изследователят не е сигурен в интерпретирането на фактите по отношение на търсената от него информация²⁸. Открити въпроси могат да се използват при анкетиране на ограничен брой потребители (целеви групи), тъй като създават трудности при обработване на информацията и представяне мнението на респондентите. В случаите, в които се търси мнение на по-широк кръг от потребители, са препоръчителни закрити въпроси.

Пример за открит въпрос:

„Какво смятате, че трябва да се промени, за да се понижи нивото на стрес в работата Ви ?“

При *закритите* въпроси предварително се указват варианти на отговори и респондентът трябва да посочи избрания/те от него вариант/и. Чрез този тип въпроси се допълва контекста на въпроса, в по-голяма степен се гарантира анонимността на респондентите.

Примери за закрити въпроси:

1. Смятате ли, че по време на групови срещи се стимулира взаимното доверие, увереността на всеки член на групата?

(Един отговор)

А) да

Б) отчасти

²⁸ Пак там, с. 20

В) не

Г) не мога да преценя

2. Какви са очакванията Ви от груповите срещи?

(Повече от един отговор)

1 - получаване на информация по проблеми, които ме интересуват

2 - получаване на съвет

3 - получаване на подкрепа

4 - усвояване на нови знания и умения

5 - нямам очаквания

3. Как бихте оценили причините, които биха препятствали участието Ви в групови срещи?

(Един отговор на всеки ред)

Моля, оценете всяко твърдение по следната скала:

от -3 – Напълно Несъгласен до 3 – Напълно съгласен и 0 – Не мога да преценя

	Напълно Несъгласен			Не мога да преценя			Напълно съгласен
1. Липса на време, поради трудова заетост.	-3	-2	-1	0	1	2	3
2. Нежелание да се критикуват изказванията ми.	-3	-2	-1	0	1	2	3
3. Страх от чужда оценка.	-3	-2	-1	0	1	2	3
4. Личната информация става известна на останалите членове на групата.	-3	-2	-1	0	1	2	3
5. Отрицателно отношение от страна на другите групови участници.	-3	-2	-1	0	1	2	3
6. Игнориране на лично мнение.	-3	-2	-1	0	1	2	3
7. Опасение от неправилно разбиране.	-3	-2	-1	0	1	2	3
8. Неувереност в собствените възможности.	-3	-2	-1	0	1	2	3
9. Потребност от безопасно дистанциране.	-3	-2	-1	0	1	2	3
10. Недоверие в специалистите.	-3	-2	-1	0	1	2	3
11. Няма какво повече да се научи от груповите срещи.	-3	-2	-1	0	1	2	3

Пример за смесен тип въпрос

1. Какви трудности срещате при осъществяването на групова работа?

(От един до три отговора)

А) нежелание на участниците да говорят за себе си

- Б) агресивни участници
- В) обединение на членовете на групата в подгрупи
- Г) пасивни участници
- Д) неспазване на времето за провеждане на груповите срещи
- Е) друго (моля, посочете)

При контролните въпроси се търси информация за вече получена такава при други въпроси, с цел да се направи извод за добросъвестността на респондента и за истинността на подадените данни.

Обработката, анализирането и представянето на резултатите се осъществява чрез математико-статистически инструменти. След като бъдат събрани анкетните карти, т.е. осъществено анкетизирането, се преглеждат и се отстраняват тези, които са некоректно или грешно попълнени. Според основната цел могат да се прилагат методите на вариационния, алтернативния, регресивния или друг статистически способ. След като информацията придобие количествени параметри, започва творческото интерпретиране на резултатите, обобщаване на изводи, представяне на препоръки, решения и др. Препоръчително е данните да бъдат онагледени чрез графики, таблици, фигури и др.

Интервюто като изследователски метод

Интервюто може да се разглежда като научно-изследователска дейност, която се основава на диалога – вербалната комуникация, между изследователя и изследвания, върху определена тема. Интервюто е разновидност на анкетния метод, при който интервюиращият в личен контакт с респондента поставя устни въпроси и получава устни отговори, като съхранява неутрална позиция по време на интервюирането и фиксира резултатите. Интервюто има редица сфери на приложение, както и редица разновидности: еднократно, тематично, фокусирано, насочено и не насочено (респондентът сам избира темата и напълно излага идеите си), специализирано, интервю по телефона и др. Със съгласието на респондента интервюто може да се записва с електронно устройство.

В хода на интервюто, интервюиращият трябва да се придържа към следните правила²⁹:

²⁹ Господинов Б. (2016). Научното педагогическо изследване. Методологически, технологични и методически аспекти, УИ „Св. Климент Охридски“, София 2016, с. 251-255

- Времето за началото и края на интервюто задължително се фиксира в бланката за интервю;
- За да се установи атмосфера на доверие, интервюиращият трябва да се старае да гледа респондента в очите;
- За да не се намалява темпото на интервюто, отговорът на въпроса по възможност да се фиксира в момента, в който се задава следващият въпрос;
- Отговорите трябва да се фиксират, колкото е възможно по незабележимо от респондента;
- Не трябва да се разрешава бланката за интервю да се попълва от респондента, както е при анкетата;
- Ако е нужно да се фиксира коментар към отговора, то той трябва да се записва не във вид на резюме, а точно с тези думи, които е използвал респондентът;
- Ако респондентът отговаря неясно, трябва да се стремим да получим от него по ясен отговор;
- Ако респондентът започва с думите „Не, но...“, то подобни оценъчни бележки следва да се фиксират така, както и самият отговор;
- Ако за получаване на адекватен отговор са необходими усилия от интервюиращият, това следва да се отбележи в бланката за интервю;
- Не трябва да се прави опит за интервюиране на повече от едно лице едновременно!;
- Интервюиращият трябва да се старае да провежда интервюто насаме с респондента. Ако още някой настоява да присъства, трябва да му се постави условие да не се намесва в интервюто;
- Не трябва да се внасят изменения в отговорите на респондента!;
- Интервюиращият не трябва да позволява на респондента да го включва в обсъждане на предмета на изследването, тъй като забележките на интервюиращия може да повлияят върху отговорите на респондента;
- Ако формулировката на въпроса или предлагания вариант на отговора предизвиква у респондента възражения, интервюиращия следва настоятелно да обясни, че е длъжен да задава въпросите в този вид, в който са записани в бланката за интервю;
- Възраженията на респондента към въпроса следва да се отбележат в бланката за интервю;

➤ Трябва да се фиксират само първоначалните отговори. Не трябва да се променя фиксиран отговор, ако респондентът помоли за това след като чуе следващ въпрос;

➤ Когато респондентът отговаря „*Аз не зная...*“, не трябва да се бърза веднага да се задава следващ въпрос, защото тази фраза понякога е уводна за отговора по същество – „*Аз не зная, но ми се струва, че...*“

➤ Не трябва да се променя преднамерено формулировката или последователността на въпросите от бланката за интервю;

➤ Не трябва да се съобщава на респондента (дори и да настоява), това, което са отговорили на дадения въпрос другите интервюирани респонденти;

➤ Не трябва да се интервюира „по памет“. Бланката за интервю трябва да е пред интервюиращия;

➤ След приключване на интервюто, трябва да се прегледа бланката за да се убеди изследователя, че са зададени всички въпроси и са фиксирани всички отговори.

➤ Интервюиращия трябва да се държи скромно, да не предизвика у респондента никакви опасения;

➤ В хода на интервюто, интервюиращия трябва да бъде безпристрастен, открит и доброжелателен, респондентите да разбират своя принос в изследователската тематика;

➤ Интервюиращият изследовател трябва да е уравновесен и спокоен при общуването със съответния респондент.

Успехът на интервюто зависи в голяма степен от комуникативните способности на интервюиращия. В социалната работа този изследователски метод намира широко приложение – като диагностичен метод, в терапевтичната практика, за проучване на мнения или отношения и т.н.

Интервюто в комбинация с въпросници или с анкетни карти дава възможност за създаване на по-пълна и цялостна картина от проучването, съобразно формулираната тематика в дипломната работа.

Определени фактори оказват влияние върху ефективността на интервюто:

1. *Фактори, свързани със ситуацията*³⁰:

³⁰ Гъркова, Б. (2010) Емпирични изследвания в образованието и социалната работа. Учебно помагало. Изд. „Изток-Запад“, София, ISBN 978-954-321-749-6, с. 42

- Мястото, където се провежда интервюто оказва съществено влияние върху процеса на интервюиране – целта на интервюто трябва да кореспондира по възможност с мястото на провеждане;
 - Време за провеждане на интервюто – необходимо е предварително да се уточни времетраенето на интервюирането;
2. *Фактори, свързани с интервюирания:*
- Културни фактори – значение имат вербалните способности на лицето, чувството за разпит, съмнение и страх от интервюто;
 - Мотивационни фактори – желанието на лицето да отговаря на поставените въпроси в посока да се представи в най-добрия образ.
3. *Фактори, свързани с интервюиращия:*
- Физически характеристики – възраст, пол, расова и принадлежност и т.н.;
 - Референтни рамки – опит, образование, политически и религиозни убеждения и др.;
4. *Езикови фактори* – езикът трябва да бъде достъпен, ясен, да дава възможност за отговор, да бъде адекватен за цялата ситуация.

Видове интервю

Съществуват различни разновидности на интервюто, като основно се има предвид предварителната подготовка и използвания инструментариум. Разграничават се следните видове интервюта:

➤ *Стандартизирано интервю* – при този вид се използват само закрити въпроси, предварително подготвени и изложени в определена последователност.

➤ *Не стандартизирано интервю* – въпросите се подготвят по-общо предварително, но без строга формулировка и без определен ред на задаване. Акцентираща се на темата, използват се само открити въпроси. Този вид интервю е с повече гъвкавост и възможност за изчерпателно извличане на информация. От друга страна, има риск за пропускане на детайли и подробности.

➤ *Частично стандартизирано интервю* – възможно е предварително формулиране на въпроси, задаване в определен ред. Или интервюиращият е наясно каква информация търси, без да се конкретизира точно как да се получи.

Специализирано интервю с потребители на социални услуги

В случая се интервюират типични представители на определена група, например лица с увреждания, малтретирани или обект на насилие, затворници,

бежанци, роми и др. При този вид интервю често се случва изследовател и респондент да говорят на „различни езици“ в буквален и в преносен смисъл. Респондентът може да използва жаргонни, смущаващи думи, които не са известни на интервюиращия или пък обичайни думи и изрази непонятни за изследователя. При провеждане на такъв вид интервю, изследователят не бива да очаква от респондента задължително да демонстрира умения и навици, присъщи на помагачия специалист, социален експерт или на обичайния културен човек – например да чете, да разсъждава или да се аргументира.

Инструментът, който се използва при интервюто е **бланката за интервю**. Тъй като интервюто се разглежда като форма на анкетното проучване, не съществуват различия при разработването на бланката за интервю.

Като структура бланката за интервю има *въвеждаща част*, която започва с обръщение към интервюиращия; представяне на организацията, от която е интервюиращия; целта на изследването. В тази първа част се посочва датата на провеждане на интервюто, началото на интервюто и съгласие за участие.

Основната част в зависимост от вида на интервюто може да съдържа въпросите, които са предварително формулирани, допълнителни въпроси, достатъчно място за отразяване на отговорите, бележки, коментари, реакции.

В *заклучителната част* на бланката за интервю се отбелязва края на интервюто, в някои случаи мястото за подпис на интервюиращия.

Наблюдението като изследователски метод

Счита се, че чрез наблюдението като метод се събира най-пълна информация и дава възможност да се изучат всички страни на изследвания обект, явление или процес. Наблюдението като метод на емпирично изследване се разглежда като целенасочено и системно възприемане на социалните явление и процеси. Наблюдението намира приложение при проверка на теории и хипотези, които не се поддават на експериментирание; за проверка адекватността и истинността на резултатите, получени чрез други методи.

Основни етапи на осъществяване на наблюдението:

1. Разработване на теоретичен модел на наблюдаваното явление;

2. Определяне на основни критерии и показатели, по които ще се регистрират данните;
3. Разработване и апробиране (изпробване) на протоколите за наблюдение (фигура 9);

КАРТА ЗА НАБЛЮДЕНИЕ НА СОЦИАЛНО-ПЕДАГОГИЧЕСКА СИТУАЦИЯ

Целева група -

Тема на сесията:

Цели на сесията:

Дата

КРИТЕРИИ	СТЕПЕНИ			
	Не се наблюдава	Ниска степен	Средна степен	Висока степен
Активно участие				
Работят по поставените задачи				
Проявяват активно внимание				
Неразбиране на поставените задачи				
Комунитативност				
Инициативност				
Дисциплинираност				
Уважително отношение към водещите				
Толерантно отношение към групата				
Адекватност на емоционалните реакции (към похвати, коментари, конкретна ситуация)				
Агресивност				
Възбудимо, моторно безпокойство				
Проява на тревожност, притеснение				

Методи на социално-педагогическа работа:

Дидактически и технически средства:

Бележки:

Източник: съставена от автора

Фигура 9. Примерен модел на протоколна карта за наблюдение

4. Подбор и обучение на наблюдатели, в случай, че наблюдението не се осъществява пряко от изследователя;
5. Организация наблюдението – определяне на мястото, времето за провеждане и др.;
6. Осъществяване на наблюдението.
7. Вписване на резултатите от наблюдението.
8. Анализ на резултатите: групиране на протоколите, номериране, пренасяне на данните в електронни таблици, статистическа обработка, качествен анализ.

Особености и изисквания при провеждане на наблюдението:

- Когато наблюдението не се осъществява непосредствено от изследователя, например, поради голям брой на наблюдаваните лица в извадката, се обучават и подготвят протоколисти.
- Точното и ясно формулиране на целите и задачите е предпоставка за успешното осъществяване на наблюдението;
- Наблюдението може да се осъществи еднократно или периодично;
- Недостатък на наблюдението се явява субективизмът, който може да повлияе на резултатите от изследването, въз основа на характеристиките на изследователя (компетентност, предварителна подготовка, емоционално състояние, нагласи и др.).
- Системата от индикатори и показатели, които ще се регистрират, трябва да бъде изчерпателна, но не и обемиста;
- Инструментът, който се използва за вписване на резултатите от наблюдението, се нарича протоколна карта (дневник). Всеки изследовател преценява въз основа на целите и задачите, които ще реализира, структурата на протоколната карта (фигура 9).

Социометрични методи

Социометричните методи са насочени към изследване на социалните взаимоотношения в малки групи. В теорията на социометричните изследвания са описани и апробирани редица социометрични методи. За основоположник на класическия метод се счита Ж. Морено, който установява, че взаимоотношенията в малките групи се регулират не от формалните отношения (родител-дете, учител-ученик, ръководител-служител), а от неформалните (симпатия-антипатия-равнодушие), което оказва влияние върху социометричния статус – лидер, антилидер, приет, неприет, аутсайдер. Морено описва вариант от типа „избор на партньор“ или „избор на действие“.

Подготовката на социометрично изследване от типа „избор на партньор“ започва с конструирането от изследователя на основния инструмент – *социометричният тест*. Той представлява съвкупност от критерии, които се формулират от изследователя. В литературата се обособяват различни видове критерии като комуникативни, двойни, ординално-ролеви, положителни, отрицателни и т.н.

Тестът съдържа определен брой въпроси, които се задават на участниците в проучването и им дават възможност за избор – например, с кого биха желали/ не биха желали да реализират определена дейност, да прекарат свободното си време и т.н. Участниците отговарят писмено, като попълват на отбелязаните за целта места своя избор от лица.

Данните от изследването се обработват и представят чрез *социоматрица, социограма и социометрични индекси*.³¹ Чрез социоматрицата данните се обобщават в числов вид, като се разграничават два вида: подредена (систематизирана) и неподредена (несистематизирана). При несистематизираната може да се установи по редовете кой, колко пъти, как е избирал, а по колоните – кой, колко пъти и как е избран. В последните редове и колони данните се обобщават. При систематизираната социоматрица двустранните избори се съсредоточават по главния диагонал, като така се открояват кои индивиди по резултатите от своите избори са вътрешно интегрирани в подгрупи.

Следващата стъпка при обработката и анализа на данните е построяването на социограмата. Представява схематично изображение на реакциите на участниците въз основа на отговорите на социометричните критерии. Използва се като задължителна стъпка в изследването, която позволява да се направи сравнителен анализ на структурата на взаимоотношенията в групата.

Количественият израз на резултатите се представя чрез социометричните индекси на основата на обработената социоматрица. Разграничават се два вида индекси: индивидуални и групови. При индивидуалните се характеризират индивидуалните социално-психологически свойства на личността в групата. При вторите се определят числовите характеристики на всички избори в групата.

Метод на експертната оценка

Методът на експертната оценка се прилага преди всичко, когато обект на изследването са явления, процеси, събития, които нямат точни количествени измерения, т.е. не могат да се измерят пряко и е невъзможно да се наблюдават. За целта на метода се използва индивидуалното мнение (оценка) на множество експерти в областта на изследователското търсене. Експертите оценки могат да бъдат:

³¹ Пак там, с. 67

- индивидуални – беседа или интервю с експерта; експертен консулт и др.;
- колективни – метод на комисиите; методът „Делфи“; метод на колективно генериране на идеи или задълбочен анализ.

Основна фигура в изследването се явява експертът. Той трябва да се достатъчно компетентен по разглежданите проблеми, обективен, коректен, комуникативен.

Основният инструмент за прилагане на метода е *експертната карта* (фиг. 10).

Карта за експертна оценка на модел на социална работа с наркозависими						
Инструкция: Оценките се маркират със знак “X” в съответното квадратче за всеки един от показателите						
№	Показатели	Оценка				
1.	Актуалност на модела	1	2	3	4	5
2.	Полезност на предложения модел	1	2	3	4	5
3.	Адекватност на използвания подход	1	2	3	4	5
4.	Приложимост на модела в реална работна среда	1	2	3	4	5
5.	Потенциал за постигане на добри резултати	1	2	3	4	5
6.	Съответствие на целите на модела с изискванията на теорията и практиката на социалната работа с наркозависими лица	1	2	3	4	5
7.	Целите на модела са реалистични и изпълними	1	2	3	4	5
8.	Моделът дава възможност да бъдат обхванати всички етапи от процеса на лечение на наркозависимите	1	2	3	4	5
9.	Иновативност на модела	1	2	3	4	5
Обща оценка ¹						
..... имена на експерта						
..... месторабота						
..... дата						
..... подпис						
¹ Общата оценка е сборът от посочените оценки за всеки един от показателите.						

Източник: съставена от автора

Фигура 10. Примерна карта за експертна оценка

Картата за експертна оценка се състои от инструкция, таблица за оценка, поле за бележки и данни за експерта:

- инструкцията съдържа кратко описание на поставената цел, дават се конкретни указания за попълване на картата;
- в таблицата се отбелязват срещи посочените характеристики (критерии, показатели) оценката, която всеки експерт дава.
- в полето за бележки експертът може да обоснове оценките си.
- данните за експерта се поместват в края на експертната карта.

Методът на експертните оценки не е приложим в ежедневноата практика, но е подходящ при изучаване на състояние и прогнозиране на развитието на даден процес, събитие или явление, с помощта на висококвалифицирани специалисти в дадена област.

Контент-анализ

Контент-анализът се разглежда като изследователска техника, която изследователят може да използва, за да изучава развитието и тенденциите в практиката, програми, политики и др. в областта на социалната работа.

Това е метод, при който се работи с документи, но те се „разглеждат не в тяхната цялост, а като съвкупност от символи в определен контекст.“³²

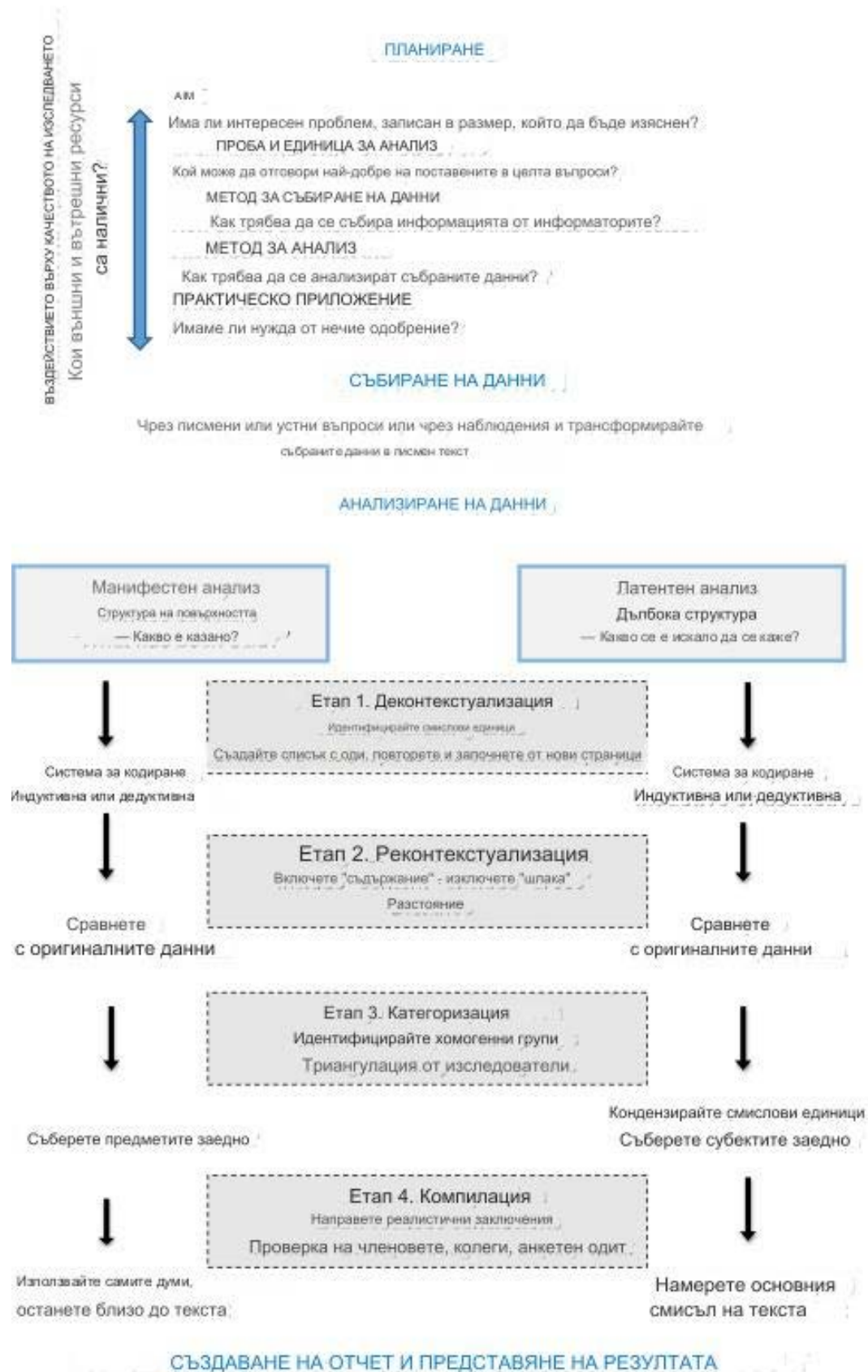
Основен компонент на контент-анализа е съдържанието. За опорна точка при изявяване на съдържанията на различни текстове се използва поредица от въпроси: Какво?, Как?, На кого?, Защо?, Кой?.

Разграничават се няколко типа анализ на съдържанието:

- *документалистичка* – приема се като първа стъпка в контент-анализа, при която се прави външна обработка, класифициране на различни източници;
- *херменевтика* – тълкуване на документи. Основен фактор тук се явява субективната позиция на изследователя въз основа на неговите очаквания и цели.
- *количествено-качествен анализ на документи* – документите се разбиват на единици, представляващи символи, чиито контекст се дефинира от изследователя.

В зависимост от целите на проучването контент-анализът може да бъде по-гъвкав или по-стандартизиран, но като цяло следва следните основни стъпки, представени в обобщена схема на фигура 11.

³² Пак там, с. 85

Източник: Bengtsson, M. (2016) How to plan and preform a qualitative study using content analysis. Vol.2, p. 9
/ <https://doi.org/10.1016/j.npls.2016.01.001>

Фигура 11. Етапи при осъществяване на контент-анализ

ТЕМА 2.4. ПОДГОТОВКА ЗА ЗАЩИТА И ЗАЩИТА НА ДИПЛОМНАТА РАБОТА

В четвърта тема ще научите:

1. *Какви са изискванията при разработване на презентация за дипломна защита.*
2. *Как трябва да се подготвите за дипломна защита.*

1. Разработване на презентация

Защитата на дипломната работа се осъществява чрез представяне на основните моменти на дипломната разработка.

В резюмиран вид се представя:

- същността и актуалността на проблема, който е централен за дипломната работа;
- обекта, предмета на изследване, целта, произтичащите от нея задачи, хипотезата, методите на изследване;
- обхватът на отделните глави и задачите, които се разрешават чрез тях;
- основни изводи, обобщения и препоръки.

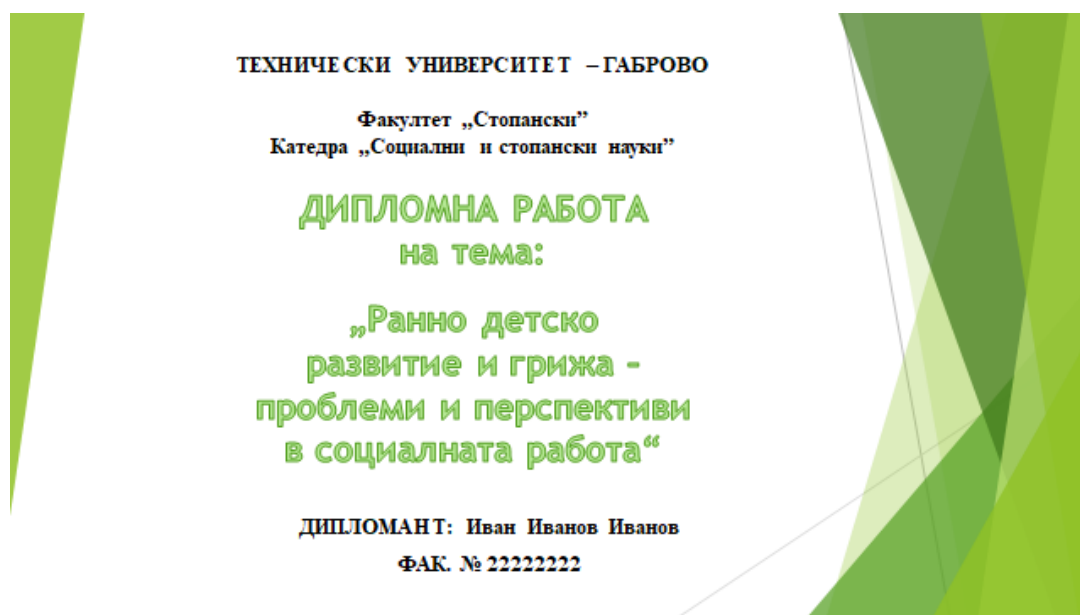
Основни изисквания към оформянето на презентацията:

- ясно, точно и логическо представяне на основните аспекти на дипломната работа;
- избор на подходящ визуален дизайн, подкрепящ разглеждания изследователски проблем в дипломната работа;
- да се избягват прекалено много фонове ефекти и анимирани текстове и изображения;
- смислова връзка между съдържание и изображения;
- маркиране или подчертаване на ключови думи и данни за акцентиране на разглеждания проблем;
- кратки и ясни изречения;
- по-голям шрифт и междуредово разстояние;
- графичните изображения (снимки, таблици, графики, диаграми и други) да бъдат с добро качество, наименувани и по-голям шрифт на обозначенията им.

Структура на презентацията

Презентацията се състои от три основни компонента – въвеждаща част, основна част и заключителна част.

Въвеждащата част представя презентатора, институцията и темата на разглеждания проблем. Тази информация трябва да се съдържа на първия слайд от презентацията (фиг. 12).

Източник: съставена от автора

Фигура 12. Въвеждаща част на презентация за защита на дипломна работа

В *основната част* на презентацията се представят в логическа последователност основните аспекти по всяка една от частите на дипломната работа. Необходимо е дипломантът да запознае аудиторията накратко с актуалността на разглеждания проблем, обекта, предмета, целта, задачите, хипотезата и методите на дипломната разработка. Тази информация се разполага на максимум два-три слайда.

Представянето на теоретичната част на дипломната работа (глава първа) трябва да отрази основните понятия, съществени моменти, представени в отделите параграфи. Тук проличава умението на дипломанта да извлича най-важната информация и да насочва вниманието на аудиторията към нея. Тази информация се помества на не повече от два слайда.

Акцентът в представянето на дипломната работа е работата върху емпиричното изследване (втора глава). Тук дипломантът трябва да запознае аудиторията с използвания инструментариум, времеви период на провеждане на изследването,

извадката, след което да премине към представяне на резултатите от изследването. Онагледяването на резултатите с фигури, графики или таблици дава по-ясна представа.

В края на представянето на дипломната работа следват логически направените изводи, обобщения и препоръки.

Завършва се с изказване на благодарност.

Насоки относно процеса на презентиране

- Представянето на дипломната работа започва с обръщение към комисията:

„Уважаема/уважаеми г-жо/г-н председател на държавна изпитна комисия, уважаеми членове, колеги, гости! Представям на Вашето внимание дипломна работа на тема:“.....“

- Изложението трябва да е ясно и стегнато, като дипломантът се придържа към основните моменти на дипломната работа;

- Препоръчително е да не се чете дословно от слайдовете на презентацията, а със собствени думи да се представи необходимата информация;

- Презентирането пред аудитория за повечето хора е притеснително. Увереното презентиране изисква използването на подходящи думи и изрази, жестове и мимики и не на последно място първото впечатление. Начинът на говорене се определя в зависимост от това какво иска презентаторът да каже. Затова е необходимо да се прецизира стила на говорене и граматическата коректност на езика. Речта се допълва от езика на тялото. Основните компоненти са стойката, погледът и изражението. Изправената стойка и свободни ръце, връзката с аудиторията чрез погледа, приветливото изражение на лицето са ключови елементи на успешното презентиране.

ГЛАВА ТРЕТА: ВЪТРЕШНИ ПРАВИЛА ЗА РАЗРАБОТВАНЕ И ЗАЩИТА НА ДИПЛОМНА РАБОТА В ТУ-ГАБРОВО

ТЕМА 3.1. ПРАВИЛНИК ЗА ОРГАНИЗАЦИЯТА НА УЧЕБНАТА ДЕЙНОСТ В ТУ-ГАБРОВО

В първа тема ще научите:

- 1. Какви са задълженията на профилиращата катедра.*
 - 2. Какви са задълженията на студента при написване на дипломна работа.*
 - 3. Каква е ролята на научния ръководител и рецензента.*
 - 4. Как се осъществява защитата на дипломната работа.*
 - 5. Какви функции има Държавната изпитна комисия.*
 - 6. Каква е процедурата по удължаване на срока.*
-

Дипломната работа (ДР) е неразделна част от образователната система на много равнища. Тя е предназначена да тества способността за прилагане на теории и концепции, които са били заложили в обучителния курс по време на магистърското обучение.

Дипломирането чрез дипломна работа се организира от профилиращата катедра “Социални и стопански науки” (ССН) към факултет “Стопански”.

Катедра ССН изпълнява следните задачи по отношение на дипломантите:

1. Събира, утвърждава и обявява на студентите теми за дипломни работи до началото на последния семестър;
2. Разпределя студентите по теми и научни ръководители;
3. Изготвя заданията за дипломни работи по образец (Приложение 3) и ги представя на Декана за утвърждаване;
4. Осигурява условия за работата на дипломантите;
5. Подготвя заповеди за рецензиране на дипломните работи и за включване в дипломна защита пред Държавна изпитна комисия;
6. Подготвя информация за издаване на Европейско дипломно приложение;
7. Води книги за дипломираните студенти от различните образователно-квалификационни степени и форми на обучение;
8. Води регистър на защитените дипломни работи, който съдържа темата на дипломната работа, името и факултетния номер на дипломанта, името на научния ръководител, името на рецензента, датата на защита, оценките на ДИК; вписванията в

регистъра се удостоверяват с подпис на ръководителя на катедрата в срок до една седмица след защитата на дипломните работи;

9. Съхранява дипломните работи на хартиен и електронен носител (CD/DVD) минимум 5 години;

10. След дипломната защита публикува в Университетската информационна система сканираното официално подписано и подпечатано задание на дипломната работа.

11. Поддържа картотека на дипломантите от всеки випуск;

12. Прави предложения пред Декана за награждаването на най-добрата дипломна работа, първенците и отличниците на специалността.

Ръководителят на профилиращата катедра ССН:

- Заверява заданието за дипломна работа;
- Утвърждава предложението за назначаване на рецензенти;
- Решава случаите за удължаване срока или смяна на темата на дипломната работа.

Научният ръководител:

1. Консултира студентите за съдържанието на дипломната работа, подготвя заданието и при нужда предлага консултанти;

2. Осигурява на дипломанта условия за разработване на дипломната работа, оказва научна и методична помощ при разработването и контролира сроковете, обема и качеството на изпълнението ѝ;

3. Преглежда завършената дипломна работа, удостоверява с подписа си изпълнението на заданието и предлага рецензент;

4. Съдейства на дипломанта при подготовката на представянето на дипломната работа на официалната защита;

5. Заверява молбата на студента до ръководителя на катедрата в случай на забавяне изпълнението на дипломната работа по обективни или субективни причини и предлага удължаване на срока или смяна на темата.

Научният консултант съдейства на дипломанта при разработването на дипломната работа.

Задължения на дипломантът:

1. Представя служебна бележка от факултетната канцелария за изпълнени задължения по учебен план, представя 3 снимки и попълва личния си картон за картотеката на специалността;

2. Оформя дипломната работа във формат А4, подвързана със спирала, включваща лицева корица (Приложение 1), заглавна страница (Приложение 2), утвърдено задание (Приложение 3), декларация за авторство (Приложение 4), съдържание, въведение (анотация) и изложение, съдържащо: изясняване същността на проблема чрез литературна и/или патентна справка; формулиране на цел, основни задачи, методи и средства за постигане на целта; извършените проучвателни, изследователски методически, организаторски и други дейности, необходими за изпълнение на заданието; списък на използваната литература.

3. Приложенията се представят подвързани към дипломната работа.

Студентът предоставя в електронен вид в pdf формат (на CD/DVD) в профилиращата катедра ССН следните документи:

- Разработената дипломна работа със сканирана заглавна страница, подписана от дипломанта и ръководителя, сканирано задание с подписи и печат и текстовата част (формат - pdf);

- Сканираното официално подписано и подпечатано задание на дипломната работа (формат - pdf), което се публикува в Университетската информационна система.

- Сканирана декларация за авторство, съдържаща данните и подпис на дипломанта (формат - pdf).

Рецензентът, след подробно запознаване с дипломната работа, изготвя в 7 дневен срок рецензия, съдържаща мнение относно:

1. Актуалност и приложимост на темата;
2. Оценка на използваните методи, средства, получените резултати, стила и оформлението на обяснителната записка и приложението;
3. Приносите, положителните страни, допуснатите пропуски и грешки;
4. Заключение за допускане или недопускане на дипломанта до дипломна защита.

Защита на дипломната работа

Защитата на дипломната работа се провежда пред Държавна изпитна комисия, назначена със заповед на Ректора. Тя включва от 3 до 5 члена, като не по-малко от 3-ма

са хабилитирани преподаватели от ТУ-Габрово, а останалите могат да бъдат преподаватели от ТУ-Габрово, притежаващи ОНС “доктор” или външни за ТУ-Габрово лица (с научна степен, както и наложени в практиката специалисти, работодатели или представители на доставчици на социални услуги).

Държавната изпитна комисия извършва следното:

1. Провежда публична защита за всяка дипломна работа, включваща презентация, прочитане и отговор на рецензията, въпроси към дипломанта, отговори и коментари върху представянето на разработката. При извънредни обстоятелства публичната защита за всяка дипломна работа се провежда със средствата на информационните и комуникационните технологии;

2. Провежда закрито заседание за оценяване на дипломната работа с две оценки – за изпълнение и за защита и ги нанася в протоколната книга;

3. Съобщава публично оценките на дипломните работи пред дипломантите и гостите;

4. При незадоволителни оценки на дипломната работа решава дипломантът да се яви на допълнителна защита с или без доработване на дипломната работа или препоръчва на катедрата възлагане на ново дипломно задание;

5. Оценките на Държавната изпитна комисия са окончателни и не подлежат на корекция. Дипломантите, разработващи дипломни работи в чужбина, ги регистрират и защитават при същите описани по горе условия, съгласно Правилника за организация на учебната дейност.

Удължаване на срока за предаване на дипломната работа

Удължаването на срока за предаване на ДР до една година се разрешава от ръководителя на катедрата при подадено заявление от студента и/или доклад на научния ръководител 15 дни преди изтичане на крайния срок при следните условия:

1. Продължително отсъствие на научния ръководител;
2. Отсъствия на дипломанта по семейни и религиозни причини, участие в студентски мероприятия извън града и други уважителни причини
3. Неосигурени условия за изпълнение на дипломната работа.

Дипломна работа, представена по неуважителни причини след определения срок, се анулира по предложение на научния ръководител и дипломантът получава ново задание или се отлага за защита през следващата сесия.

Всяка дипломна работа подлежи на задължителен преглед в системата за антиплагиатство, използвана за целите на ТУ-Габрово. След установяване на коректно разработена ДР, тя се изпраща за рецензиране и допускане до защита.

При доказано преписване дипломантът не се допуска до защита и се отстранява със заповед на Ректора за срок не по-малък от една година.

ТЕМА 3.2. ОРИЕНТАЦИЯ НА СТУДЕНТА ПРИ ИЗБОРА НА КОНКРЕТНА ТЕМА ЗА ДИПЛОМНА РАБОТА

Във втора тема ще научите:

- 1. Как студентът да избере подходящата тема за разработване на дипломна работа и да формулира коректно нейната цел.*
- 2. Каква е същността и ролята на хипотезите при подготовка на дипломната работа?*

1. Фактори при избора на тема на изследването

За адекватното формулиране на тема на Дипломна работа е необходимо дипломантът да започне с предварителната ориентация още от своето записване в магистърската специалност. Запознаването в дълбочина с проблемите в социалната сфера, разглеждани в хода на изучаване на различните дисциплини от обучителния курс, дава възможност за формиране на изследователските интереси на дипломанта. Други фактори, които трябва да се вземат под внимание при избор на конкретна тема на изследване са:

Интерес – интересът трябва да бъде най-важният фактор при избора на тема или проблем на изследването. Ако се избере проблем или тема, която не интересува много дипломанта, ще бъде извънредно трудно да се поддържа мотивация у дипломанта.

Масщаб на изследването – трябва да се притежават знания за изследователския процес за да се направи организация, относно изследователския процес. Важно е да се избере тема, с която дипломанта да се справи в рамките на времето, срока и ресурсите, с които разполага дипломанта.

Измерване на понятията – когато се използва определено понятие, дипломантът следва да е наясно с неговите показатели и с тяхното измерване.

Равнище на експертна квалификация – имайки предвид, че голяма част от дипломантите-изследователи са начинаещи и ще се учат по време на изследването и ще получават помощ от научния ръководител, но все пак е добре да се помни, че голяма част от работата ще се осъществява от самия дипломант.

Релевантност – трябва да се избере тема към която изследователя-дипломант има интерес и съответства на неговата професионална квалификация, ще разшири неговите знания или ще е полезно за формулиране на политики в социалната сфера. Това ще поддържа мотивацията и интереса към изследването.

Наличие на данни – ако избраната тема изисква събиране на данни от вторични източници (служебни документи, отчети, официални писма, нормативни актове и др.) то изследователят следва да се увери, че тези данни са на разположение и са достъпни във формат необходим за изследването по избраната тема.

Етични проблеми и конфиденциалност при събиране на данни, интервюиране и работа с уязвими потребители на социални услуги – при провеждането на изследването някои респонденти могат да се повлияят неблагоприятно от въпросите, да се почувстват подтиснати от интервенцията, да предполагат, че ще споделят деликатна и лична информация, или да предположат че ще бъдат обект на експеримент. Тези проблеми следва да бъдат грижливо проучени на етап формулиране на темата или проблема, който ще бъде обект на изследване.

Стъпките при формулиране на изследователския проблем са:

Стъпка 1. Идентифициране на широката сфера или предметна област, която интересува дипломантът;

Стъпка 2. Разделяне на широката област на подобласти;

Стъпка 3. Избор на това, което представлява интерес на дипломанта;

Стъпка 4. Формулиране на изследователските въпроси;

Стъпка 5. Формулиране на целите и задачите;

Стъпка 6. Оценяване на целите.

2. Определяне на целта

Целта трябва да бъде формулирана кратко и пределно точно в смислово отношение. Като правило определянето на целта позволява на изследователя да определи окончателно тематиката на научната разработка. **При определяне на целта, дипломантът следва да се ръководи от следните съображения:**

Състояние на теорията и практиката по проблемите, които са обект на конкретното изследване.

Какъв реален принос може да направи изследователят с провеждането на даденото изследване за решаване на актуални практически проблеми в социалната сфера.

С какво време разполага изследователят и какви са неговите възможности, познания и подготовка.

Какъв е характерът на предстоящото изследване – в теоретичен или практически аспект и какъв инструментариум ще бъде приложен (анкета, интервю, наблюдение, описание на явление, причинно-следствен анализ и др.)³³

3. Същност и роля на хипотезите

По своята същност хипотезата е твърдение, прогнозиращо как, според дипломанта, се развиват или ще се развиват събитията в конкретния аспект на действителността, който се обяснява чрез теорията и прилагане на изследователската теза. Според някои изследователи хипотезата представлява декларативно предположение, описващо очакваните взаимовръзки между изследваните явления и процеси³⁴. Хипотезата може да бъде формулирана и като твърдение, което следва да се потвърди в хода на изследователския процес. Хипотезата в дипломната работа е динамична по своята същност. Обикновено тя се формулира така: *„Колкото (повече, по-малко, по-високо, по-ниско)....., толкова (повече, по-малко, по-високо, по-ниско).....“* или *„Ако (се повиши, намали, подобри)....., то (ще се повиши, намали, подобри).....“*

Например: *„Колкото е по висока мотивацията на потребителите за участие в помагания процес, толкова ще са по високи техните постижения“*. Това е предсказваща, (предвещаваща), вариационна хипотеза, която подлежи на проверка посредством прилагането на избраните изследователски методи (анкета, интервю, наблюдение и т. н.) в дипломната работа. В дадения пример предсказващата хипотеза не съобщава как да се определи степента на мотивация, но насочва към нещо, което може да се наблюдава, опитвайки се да получим данни за съответствието между теорията и реалността. Получаването на тези данни с помощта на емпирично наблюдение изисква преход от теорията, формулирана в най общ вид, към конкретно равнище, на което спрямо което може да се организира наблюдението³⁵. Основната задача на хипотезата е по логически път да се направи извод, като се изхожда от предположенията в рамките на теорията. В тази връзка проверката на хипотезата по същество е косвена проверка на теорията. Хипотезата е динамична, което от своя страна обуславя различни променливи. Променливата е емпирически наблюдаемо

³³ Господинов Б. Научното педагогическо изследване. Методологически, технологични и методически аспекти, УИ „Св. Климент Охридски“, София 2016, с. 156-157

³⁴ Мангейм Дж. Б., Р.К. Рич. Политология, Методы исследования. „Весь мир“, 1997, с.60-70

³⁵ Господинов Б. Научното педагогическо изследване. Методологически, технологични и методически аспекти, УИ „Св. Климент Охридски“, София 2016, с. 174-175

свойство на дадено явление, което може да има повече от едно значение в обхвата на дипломната работа – например брой потребители, целева група, степен на увреждане, специфични потребности и т.н.

Видове променливи:

- **Причиняващи** променливи, които допринасят за промяната в дадено явление;
- **Резултативни** променливи, които са следствие от действието на причиняващите;
- Променливи, **въздействащи** върху връзката между причината и следствието;
- **Свързващи** променливи, които в определени ситуации са необходими за осъществяване на връзката между причина и следствие³⁶.

Променливите заемат важно място в процеса на емпиричното социално изследване. Те помагат да се установи какво следва да се наблюдава, за да се провери теорията и също така спомага за организиране на наблюдението.

Винаги съществува вероятност в хода на изследването да се появят данни, опровергаващи валидността на теорията, а от там и на хипотезата. Изследователят винаги трябва да е готов за среща с противоречиви факти и да осъзнава необходимостта от прилагане на индуктивен подход за включване на нови данни, получени в хода на изследването. Построяването на теории е процес на непрекъснато взаимодействие между предположенията и събраните данни, между разсъждението и изследването.

4. Същност и основни компоненти на теорията и концептуализацията при разработване на дипломна работа

Според Дж. Мангейм и Р. К. Рич³⁷ „теорията е множество от логически свързани символи, отразяващи това , което според нас става в действителността“. Теорията при подготовка на научното изследване в дипломната работа е интелектуален инструмент. Теориите помагат да се обясни защо фактите трябва да бъдат свързани по този начин, а не по друг. Фактите дават възможност да се интерпретират в определени рамки и по начин установяващ връзка между тях. С помощта на теорията се опростява действителността по начин, по който да я разбираме и заедно с това да я контролираме

³⁶ Пак там

³⁷ Мангейм Дж. Б., Р.К. Рич. Политология, Методи исследования. „Весь мир“, 1997, с.44

и да се приспособяваме към нея. След като се е стигнало до определено разбиране за действителността, теориите служат като ръководство за проверка на неговата правилност. Теориите обосновават логически очакванията или прогнозите за реалността. Когато прогнозите се потвърждават, потвърждават се и разсъжденията, залегнали в тяхната основа. Когато прогнозите ни се окажат неверни, започваме да се съмняваме в схващането си и търсим начин за достигане до по-правилно разбиране на събитията.

Построяването на дадена теория може да се осъществи по дедуктивен или индуктивен начин. За да бъде обяснена теорията тя трябва да отговаря на следните изисквания:

- Да бъде проверяема и да дава конкретни и специфични прогнози за действителността и да позволява наблюдения, които могат да потвърдят или отхвърлят.
- Да е логически непротиворечива – да съдържа последователни и съвместими предположения, термините включени в нея да са еднозначни.
- Да бъде достъпна – да могат и други хора да разберат теорията, така че да я използват за обяснение на събития и за проверка на произтичащите от нея хипотези.
- Да бъде обща – т.е. да може да се използва за обяснения на разнообразни събития, развиващи се на различни места и в различно време и да се градят прогнози, които да се проверяват при различни условия.
- Да бъде икономична – т.е. да бъде лесно приложима и понятна.

Теорията се състои от множество понятия, свързани в твърдения, логически изведени от множество предположения. Това е логическата структура на теорията.

Концептуализацията от своя страна, като понятие, съдържа в себе си „процесът на определяне на това какво означаваме с даден термин“ и „достигане до съгласие относно значението на термините“. С други думи концептуализацията означава процес на определяне на това, какво означаваме с даден термин. Целта на концептуализацията е да се определи значението на понятията по логически и систематичен начин. Това се постига чрез задълбочено проучване на литературни източници. Концептуалният анализ се обуславя от творческата и проникателна способност на изследователя при боравене с различни източници на информация³⁸.

³⁸ Пак там

ТЕМА 3.3. ИЗИСКВАНИЯ КЪМ РАЗРАБОТВАНЕ НА ДИПЛОМНА РАБОТА В ТУ-ГАБРОВО

В трета тема ще научите:

1. *Как трябва да се състави дипломната работа, за да се предаде на научния ръководител.*
2. *Какви са изискванията при техническото оформяне на дипломната работа.*

1. Предаване на дипломната работа

Дипломната работа се предава в срок, оформена и подвързана със спирала във формат А4, включваща лицева корица (Приложение 1), заглавна страница (Приложение 2), утвърдено задание (Приложение 3), декларация за авторство (Приложение 4), съдържание, увод (анотация) и изложение, съдържащо: изясняване същността на проблема чрез литературна и/или патентна справка; формулиране на цел, основни задачи, методи и средства за постигане на целта; извършените проучвателни, изследователски методически, организаторски и други дейности, необходими за изпълнение на заданието; списък на използваната литература.

Приложенията се представят подвързани към дипломната работа.

Студентът предоставя в електронен вид в pdf формат (на CD/DVD) в профилиращата катедра ССН следните документи:

- разработената дипломна работа със сканирана заглавна страница, подписана от дипломанта и ръководителя, сканирано задание с подписи и печат и текстовата част (формат - pdf);
- сканираното официално подписано и подпечатано задание на дипломната работа (формат - pdf), което се публикува в Университетската информационна система.
- сканирана декларация за авторство, съдържаща данните и подпис на дипломанта (формат - pdf).

2. Основни изисквания към дипломната работа:

- ДР има следната структура:
 - Лицева корица (приложение 1)
 - Заглавна страница (приложение 2)
 - Задание (приложение 3)
 - Декларация за авторство (Приложение 4)

- Съдържание
- Въведение
- Глава първа, включваща отделни параграфи
- Глава втора, включваща отделни параграфи
- Заключение
- Списък на използваната литература
- Приложения
- Разделите и подраздели трябва да бъдат номерирани и озаглавени по такъв начин, че да помогнат на читателя да се ориентира в текста.
- Страниците на ДР да бъдат номерирани, като номерацията започва по ред от съдържанието на ДР.
- Технически изисквания:
 - шрифт: Times New Roman, Font 14
 - междуредие: 1,5
 - текст: двустранно подравнен
 - обем на дипломната работа – минимално 70 стр. /максимално 110 стр./
 - **Фигурите** трябва да бъдат интегрирани в текста и да имат номерация и наименование под тях. Шрифт Times New Roman 12, Bolt
 - **Таблиците** да бъдат номерирани и с наименование над тях, ляво подравнено.
 - Да се избягва сричкопренасяне – ръчно или със софтуерен продукт.
- Включените цитати и препратки да бъдат надлежно обозначени – цитираната литература в текста да се обозначи под линия.

Важно! – не се цитира целия Закон, а се преразказват основните постулати, които се анализират от студента.

При използване на статистически методи за обработка на данни се прилагат изчисленията, чрез които авторът е стигнал до получените резултати.

ТЕМА 3.4. ПРИМЕРНИ ТЕМИ ЗА ДИПЛОМНА РАБОТА

гл. ас. д-р Пламен Колев

1. Същност и особености на социалните услуги.

Концепции за поява и развитие на социалните услуги; Историческа ретроспекция, същностна характеристика и тенденции. Теоретични концепции за дефиниране на социалните услуги в контекста на качеството и ефективността. Нормативна база, регламентираща дейността на социалните услуги.

2. Същност, теоретични концепции и особености на ефективността на социалните услуги.

Ключови характеристики на ефективността в социалната работа; Научни подходи за дефиниране на понятието „Ефективност”. Подходи за измерване на ефективността. Ключови показатели за измерване на ефективността. Нормативна база. Субективно-личностни измерения на ефективността.

3. Основни специфики на резидентната социална грижа.

Същност на резидентната грижа. Цели на резидентната услуга, планиране на дейностите, целеви групи. Ресурси за предоставяне на социалната услуга. Планиране на резултати. Организация на дейността и общностна работа. Фактори, влияещи върху качеството на резидентната грижа.

4. Същност и основни характеристики на интегрирания подход в социалната работа.

Информиране и консултиране; застъпничество и посредничество; терапия и рехабилитация; обучение за придобиване на умения. Индивидуалния подход като компонент на социалната работа. Основни характеристики на сигурната и безопасна среда. Общностна и мобилна работа. Здравната и образователната подкрепа като съществени елементи на интегрирания подход. Резултатът като елемент на социалната работа в контекста на социалната сигурност.

5. Основни специфики на асистентската подкрепа и механизма за лична помощ.

Същност на грижата в домашна среда и личната помощ. Цели на асистентската

подкрепа, планиране на дейностите, целеви групи. Ресурси за предоставяне на социалната услуга. Планиране на резултати. Организация на дейността и общностна работа. Субективно-личностни измерения на ефективността на грижите в домашна среда. Работа по случай.

6.Роля на поддържащите обучения и супервизията в социалната работа.

Същност на въвеждащите и поддържащите обучения на помагащите специалисти. Значение на въвеждащите и поддържащите обучения за качеството и ефективността на социалните услуги. Провеждане на супервизии и професионална подкрепа на помагащите специалисти. Ключови характеристики на обученията в контекста на качеството на социалната услуга. Ключови характеристики на супервизията и подкрепата в кризисни ситуации в контекста на качеството на социалната услуга. Екипно взаимодействие и креативност. Преодоляване на конфликтни ситуации.

7.Бездомността като социален феномен.

Теоретични подходи към бездомността; Социален профил на бездомния човек; Функционални и структурни подходи към бездомността. Концептуален подход към жилищната политика; Характеристика на сигурната и безопасна среда; Същност на грижата в приюти и центрове за временно настаняване; Устойчивост на механизма за подкрепа на скитащи, бездомни и безпризорни лица; Ресурси за реализиране на общностна работа; Субективно-личностни измерения на ефективната и устойчива интеграция на бездомните лица.

8.Характеристика на приемната грижа като алтернатива на изоставянето на деца.

Концепции за поява и развитие на приемничеството и грижата в семейна среда. Историческа ретроспекция, същностна характеристика на приемната грижа. Същност на превантивната социална работа в контекста на изоставянето на деца; Фактори на психо-емоционален стрес при професионалните приемни родители. Мярката за закрила като механизъм за подкрепа и възпитание на деца и младежи в риск; Характеристика на сигурната и безопасна среда. Нормативна база.

Направление „Иновативни технологии“

1. Изследване развитието на технологиите в помощ на хората с увреждания.
2. Изследване развитието на технологиите в помощ на хората със зрителни увреждания.
3. Изследване развитието на технологиите в помощ на хората с физически увреждания.
4. Изследване развитието на технологиите в помощ на хората със слухови увреждания.
5. Изследване развитието на технологиите в помощ на хората с двигателни затруднения.

Направление „Управление на човешките ресурси“

1. Управление на човешките ресурси в
2. Подбор на човешките ресурси в
3. Планиране на човешките ресурси в.....
4. Атестацията на човешките ресурси в системата за предоставяне на социални услуги
5. Мотивацията на човешките ресурси в системата за предоставяне на социални услуги
6. Проблеми на процеса на подбор на персонал в

Направление „Качество на социалните услуги“

1. Качество на социалните услуги и квалификация на персонала, предоставящ услугите
2. Изследване качеството на предоставяне на социалните услуги в
3. Управление качеството на предоставяната социална услуга
4. Качество и ефективност на социалните услуги

Направление „Устойчиво развитие“

1. Устойчиво развитие на обществото и
2. Европейски политики за изкореняване на бедността в контекста на целите за устойчиво развитие

3. Европейски политики за елиминиране на глада в контекста на целите за устойчиво развитие
4. Европейски политики за добро здраве в контекста на целите за устойчиво развитие
5. Европейски политики за равенство между половете в контекста на целите за устойчиво развитие
6. Европейски политики за сигурна работа и икономически растеж в контекста на целите за устойчиво развитие

Направление „Социален маркетинг“

1. Социалната реклама в съвременното – послания и предпоставки за нейното развитие
2. Социалната реклама като средство за повишаване информираността на обществото за социално значимите заболявания
3. Социалната реклама като средство за борба срещу зависимости
4. Ролята на средствата за масова информация в социалната сфера

Направление „Социално-икономически проблеми“

1. Социално-икономически предпоставки за увеличение дела на социално уязвимите групи
2. Социално-икономически последици от COVID-19 и европейските мерки за борба с тях
3. Връзката „образование – бедност – престъпност“ при малолетни и непълнолетни лица
4. Връзката „образование – безработица – бедност – престъпност“ при пълнолетни лица
5. Престъпността като следствие от социалното negliжиране на рискови групи

Гл. ас. д-р Жанета Цонева

Направление „Иновативни практики и интервенции“

1. Ранно детско развитие и грижа – проблеми и перспективи в социалната работа
2. Иновативни методи на социална работа с деца и семейства
3. Иновативни практики в закрилата на детето и семейната подкрепа.
4. Функционалност на съвременното семейство – основни проблеми и иновативни

решения

5. Консултативна социална работа с деца и семейства
6. Арт терапията като метод в социалната работа
7. Ролята на социалния работник в работата с деца със синдром на Даун и техните семейства – трудности, бариери, иновативни решения
8. Подкрепящата роля на семейството за намаляване на рецидивизма при....
9. Изграждането на емоционална интелигентност в помощ на работещите по случай
10. Дигитализация на социалните ресурси

Направление „Превантивни политики и програми“

1. Ефектът на публичните инструменти по отношение на проблемите, свързани с ранното детско развитие
2. Превантивни политики и програми за работа с деца и семейства (ранно детско развитие, училищна възраст)
3. Социална работа с юноши, младежи и семейства – модели и превантивни политики и практики
4. Супервизията в социалната работа с деца и семейства – актуални концепции и модели
5. Превенция и справяне със синдрома на емоционалното изгаряне „burnout” в помагащите професии
6. Стратегии за изграждане на устойчивост сред социалните работници
7. Осиновяване и разсиновяване – политики, практики и съвременни измерения

Направление „Межкултурни компетенции“

1. Социалните компетенции като средство за управление на межкултурните интеракции в социалната работа
2. Модел на трансформативно обучение за придобиване на межкултурна компетентност от специалисти в помагащите професии
3. Изследване на социалната компетентност като предпоставка за межкултурната компетентност на учениците и студентите

Направление „Социално-педагогически аспекти“

1. Изследване на феномена „образователни емигранти“ – фактори, проблеми и тенденции
2. Формиране на социално-педагогическа адаптивност на деца с разстройства от аутистичния спектър в образователната среда
3. Пренебрегването на дете и ефектите му върху академичните постижения на жертвата
4. Стратегии за подобряване на учебните постижения на деца с увреждания

ПРИЛОЖЕНИЯ

ТЕХНИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ – ГАБРОВО

Факултет „Стопански”

ДИПЛОМНА РАБОТА

ДИПЛОМАНТ

.....

/име, презиме, фамилия/

.....

/ОКС/

.....

/специалност/

фак. №

ГАБРОВО

..... Г.

ТЕХНИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ – ГАБРОВО

Факултет „Стопански”

Катедра „Социални и стопански науки”

**ДИПЛОМНА
РАБОТА**

ТЕМА

TITLE

ДИПЛОМАНТ

/име, презиме, фамилия/

.....

/ОКС/

.....

/специалност/

ФАК. №

ДИПЛОМАНТ:

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:

/име, фамилия/

/акад. дл., име, фамилия/

ГАБРОВО

..... Г.

ТЕХНИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ – ГАБРОВО

Факултет „Стопански”

Катедра „Социални и стопански науки”

Ръководител катедра:

/...../

Декан:

/...../

ЗАДАНИЕ
за дипломна работа

на студента:

Name:

ОКС, Специалност: „.....” Факултетен №.....

1.Тема: (до 100 печатни символа)„.....“

TITLE: (Engl.) „.....“

2. Срок за предаване:

3.Исходни данни:

.....
.....
.....
.....

4. Съдържание на обяснителната записка:

.....
.....
.....
.....
.....

5. Вид на документацията: дипломна разработка.

Дата на задаването:

Студент:

/ име, фамилия/

Ръководител:

/ акад. длъжност, име и фамилия /

Консултант:.....

/ акад. длъжност, име и фамилия /

Д Е К Л А Р А Ц И Я
за авторство

от
/име, презиме, фамилия/
фак. №, специалност
адрес
тел.

Долуподписаният/ата, декларирам, че
представената от мен дипломна работа на
тема....., представлява авторска разработка.

Декларирам, че работата не е представяна в рамките на друга дипломна защита.

Дата:

Подпис:

Използвани информационни източници:

1. Гаврилов, Е. (2014). Основи на научните изследвания. Как да разработим магистърска теза?. УИ ВСУ „Черноризец Храбър, ISBN 978-954-715-632-6
2. Господинов Б. (2016). Научното педагогическо изследване. Методологически, технологични и методически аспекти, УИ „Св. Климент Охридски“, София
3. Гъркова, Б. (2010) Емпирични изследвания в образованието и социалната работа. Учебно помагало. Изд. „Изток-Запад“, София, ISBN 978-954-321-749-6
4. Димитров, Н. (2013). Въведение в научните изследвания. Изд. „Интелексперт-94“, Пловдив, ISBN:978-954-8835-88-6
5. Добренков, В. И., Кравченко, А. И. (2004). Методы социологического исследования, М
6. Лудченко, А., Т. Примак. (2001) Основные научные исследований: Учеб. Пособие. 2-е изд., стре – К: О-во «Знание», КОО, ISBN 966-620-099-6
7. Мангейм Дж. Б., Р.К. Рич. Политология, Методы исследования. „Весь мир“, 1997
8. Минков, В., Цвяткова, Ст., Божинова, М., Петрова, С. (2006). Методика за написване на дипломна работа. АИ “Д. А. Ценов“, Свищов
9. Николова, В. (2015). Изследване зависимостта между удовлетвореността на персонала и обема на продажбите на търговското предприятие. *Бизнес посоки*, Бургас, Издание на центъра по икономически и управленски науки - БСУ, бр. 2 (19), година XI, 44 - 57, ISSN 1312-6016
10. Новиков, А.М., Д.А. Новиков. (2010). Методология научного исследования. Либроком, М.
11. Петровский, А. (1987) Социальная психология. М.
12. Стоянов, В. (2004). Методологични основи на изследванията в управлението и икономиката, Изд. „БПС“, София, ISBN 957-9782-77-8
13. Тасев, Г. (2004). Методични основи на научните изследвания. Как се разработва дисертация? Издателство „Авангард Прима“, С.
14. Bengtsson, M. (2016) How to plan and preform a qualitative study using content analysis. Vol.2, p. 9 / <https://doi.org/10.1016/j.npls.2016.01.001>
15. DeCarlo, M., Cory Cummings and Kate Agnelli. (2020) Graduate research methods in social work. A project- based approach. Open Social Work. Black Rock City, NV
16. Drisko, J., Grady, M. (2015). Evidence-Based Practice in Social Work: A Contemporary Perspective. *Clinical Social Work Journal*, Vol. 43, Iss. 3, p. 274-282

17. Engel, R., Schutt, R. (2016). The Practice of Research in Social Work. *Sage*.
18. Richmond, M. (1917) Social Diagnosis. Russel Sage Foundation, New York
19. Slayter, E. (2020) A primer on practice evaluation: How to participate in the process of evidence-based practice// <https://pressbooks.pub/eslayter/front-matter/dedication/>
20. Tomas, G. (2010) Social Work Research. Indira Grandhi National University, ISBN 978-81-266-4773-6
21. Williams, M., Y. Unrau, R. Grinneli. (1998) Introducton of Social Work Research. F.E.Peacock Publishers, Inc., Itasca, Illinois
22. <https://www.socialworkers.org/News/Research-Data/Social-Work-Policy-Research/Evidence-Based-Practice>